

พัฒนาการการไกล่เกลี่ยคดีอาญาในสังคมไทย ผู้การแก้ไขปัญหามารยาตใน
ครอบครัวของพนักงานสอบสวน
Development Mediation of Inquiry officials on Criminal Cases to Prevent
Domestic Violence in Thailand*

ศาสตราจารย์ วรภาพ (Sassanapong Worapab)

นิติศาสตรบัณฑิตศึกษา หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาวิชาอาชญาวิทยาและงานยุติธรรม)

ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Police Lieutenant, A Graduate Student Master of Arts in Criminology and Criminals Justice, Department
of Sociology and Anthropology, Faculty of Political Science Chulalongkorn University.

E-mail : o0823490655@gmail.com

Received: 20 August 2019

Revised: 19 September 2019

Accepted: 9 October 2019

บทคัดย่อ

ตำรวจหรือพนักงานสอบสวนนั้นนับเป็นหน้าด่านแรกในกระบวนการยุติธรรม มีอำนาจหน้าที่ในการรักษาความสงบเรียบร้อยของสังคม สอบสวนรวบรวมพยานหลักฐานทางคดี จับกุมผู้กระทำผิดมาลงโทษตามกฎหมาย อำนาจความยุติธรรมให้แก่ประชาชน และที่สำคัญคือ เป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการหันเหคดีหรือไกล่เกลี่ยคดีบางประเภท โดยเฉพาะคดีความผิดอันเกิดจากการใช้ความรุนแรงในครอบครัว เนื่องจากคดีการใช้ความรุนแรงในครอบครัวจะส่งผลกระทบต่อสัมพันธภาพระหว่างสมาชิกภายในครอบครัว และเมื่อสถาบันครอบครัวมีปัญหา ก็จะส่งผลกระทบต่อที่ขยายขอบเขตออกไปสู่สังคมโดยรวม ซึ่งปัญหาการใช้ความรุนแรงในครอบครัวนั้นเป็นปัญหาที่สืบเนื่องยาวนานในสังคมไทยและนับวันยิ่ง

* บทความนี้ประยุกต์มาจากวิทยานิพนธ์เรื่อง “บทบาทของพนักงานสอบสวนในกระบวนการไกล่เกลี่ยเหยื่อ-ผู้กระทำผิดในคดีความรุนแรงภายในครอบครัว ในเขตกรุงเทพมหานคร” หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาวิชาอาชญาวิทยาและงานยุติธรรม) ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปีการศึกษา 2561 โดยมีรองศาสตราจารย์ ดร. จุลินี เทียนไทย เป็นที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

ทวีความรุนแรงมากขึ้น สำหรับบทความวิจัยฉบับนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพที่มุ่งเน้นการศึกษาประวัติความเป็นมาของการปฏิบัติหน้าที่ไกล่เกลี่ยคดีอาญาในประเทศไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน สภาพปัญหาและรูปแบบการใช้ความรุนแรงในครอบครัวที่พนักงานสอบสวนเคยได้รับแจ้งความร้องทุกข์ ตลอดจนหน้าที่ของพนักงานสอบสวนในการดำเนินกระบวนการไกล่เกลี่ยคดีการใช้ความรุนแรงในครอบครัว รวมถึงปัญหาที่เกิดขึ้นจากการใช้กระบวนการไกล่เกลี่ยในคดีความรุนแรงในครอบครัวของพนักงานสอบสวนและวิธีการแก้ไขปัญหาดังกล่าว โดยใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารประเภทงานบทความวิจัย เอกสารทางวิชาการ ประกอบกับการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) จากข้อมูลที่ได้รับจากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกกับกลุ่มประชากร ได้แก่ กลุ่มพนักงานสอบสวนผู้เคยได้รับการแจ้งความร้องทุกข์ในคดีความรุนแรงในครอบครัว จำนวน 10 คน จากผลการศึกษาพบว่า 1) ประวัติความเป็นมาของการไกล่เกลี่ยในประเทศไทย แบ่งได้ 3 ยุค กล่าวคือ ยุคอดีต มักใช้ผู้ใหญ่ที่เคารพนับถือในชุมชนหรือหมู่บ้าน ผู้อาวุโสเป็นผู้ไกล่เกลี่ยคดีความต่าง ๆ ต่อมาในยุคกลางจารีตนครบาลเป็นผู้ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ย และยุคปัจจุบันจึงเป็นเจ้าหน้าที่ตำรวจทำหน้าที่เป็นผู้ไกล่เกลี่ยคดี 2) รูปแบบการใช้ความรุนแรงในครอบครัวที่พนักงานสอบสวนเคยรับแจ้งความร้องทุกข์ ที่พบมากที่สุดคือ การใช้ความรุนแรงระหว่างคู่สามีภรรยา รองลงมาคือผู้ปกครองทำร้ายบุตรหลาน และสุดท้ายคือ บุตรหลานทำร้ายผู้สูงอายุ 3) พนักงานสอบสวนทำหน้าที่เป็นคนกลางในกระบวนการไกล่เกลี่ย ประสานงานคู่กรณี และติดตามผลการไกล่เกลี่ย ข้อเสนอแนะที่ได้จากการศึกษานี้คือการสร้างองค์ความรู้ใหม่ที่สะท้อนให้เห็นถึงการแก้ไขและพัฒนา รูปแบบและกระบวนการไกล่เกลี่ยคดีความรุนแรงในครอบครัวของพนักงานสอบสวน

คำสำคัญ : การไกล่เกลี่ย, ความรุนแรงในครอบครัว, พนักงานสอบสวน

Abstract

Police or inquiry officials is deemed as the starting point of justice process; authorizing to maintain public order, inquiring and collecting relevant evidence, arresting an offender to be punished by law, rendering justice administration to public, and playing an important role in diversion or mediation of some cases; especially an offence arising from the domestic violence owing to having an impact on family relationships which leads to social problem. The domestic violence has been persisting and becoming more serious in Thai society. This qualitative research consisted of the following objectives: 1) to study the criminal case histories of mediation in Thailand heretofore. 2) to study domestic violence provisions and models which were filed the complaint to inquiry official. 3) to study the authority of inquiry official in domestic violence mediation process. 4) to study problems caused by this violence mediation process and their resolutions. The data were collected and content analyzed from research articles, academic

documents, and in-depth interview with group namely; ten of inquiry officials who had been notified complaint about domestic violence. The study found as follows: 1) the criminal case histories of mediation in Thailand divided into three periods namely; the past period which there was a community or a village headman, or a respectable man acted as a mediator, the afterward past period which there was a torturing pursuant to the Trial by Ordeal acted as a mediator, and the present period which there was a police official as a mediator. 2) the most frequent model of domestic violence notified to inquiry official was marital violence, violence against children by their guardian, and elderly abuse committed by their child/children, respectively. 3) inquiry official was a conciliator coordinating with two parties and following up its mediation. Recommendation for the research was to construct a new body of knowledge about solutions and model development of mediation process on domestic violence of inquiry officials.

Keywords: Mediation, Domestic violence, Inquiry officials

บทนำ

ปัจจุบันกระบวนการยุติธรรมในประเทศไทยกำลังประสบปัญหาเนื่องด้วยมีอัตราการเกิดอาชญากรรมที่สูงขึ้น จึงส่งผลให้มีปริมาณคดีเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมเป็นจำนวนมากและมีแนวโน้มที่จะเพิ่มจำนวนขึ้นไปอีก ดังนั้นจึงก่อให้เกิดสภาวะ “คดีล้นศาล คนล้นคุก” ขึ้น เป็นเหตุให้ภาครัฐตลอดจนหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ตั้งแต่ตำรวจ อัยการ ศาล รวมไปถึงราชทัณฑ์ ต้องสูญเสียเวลา ทรัพยากร และงบประมาณอย่างมหาศาล สำหรับการดำเนินการตามขั้นตอนต่าง ๆ ของกระบวนการยุติธรรม และเหตุผลสำคัญอีกประการหนึ่งของการที่มีคดีเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมเป็นจำนวนมาก เกิดจากการที่รัฐมีวัตถุประสงค์มุ่งเน้นการลงโทษผู้กระทำความผิดด้วยการใช้โทษจำคุกเป็นหลัก ซึ่งเป็นการดำเนินการอำนวยความสะดวกยุติธรรมที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของหลักแนวคิดกระบวนการยุติธรรมเชิงแก้แค้นทดแทน (Retributive Justice) ที่มุ่งเน้นการลงโทษอันกระทบต่อสิทธิ เสรีภาพในร่างกาย หรือทรัพย์สินของผู้กระทำความผิด โดยมิได้ให้ความสำคัญต่อกระบวนการยุติธรรมทางเลือก (Alternative Justice) หรือมาตรการหันเหคดีบางประเภทออกจากกระบวนการยุติธรรม รวมถึงมิได้ส่งเสริมให้มีการยุติข้อพิพาทหรือยุติคดีด้วยการไกล่เกลี่ยในชั้นตำรวจหรือพนักงานสอบสวนเท่าที่ควร ซึ่งถือเป็นกลไกสำคัญในการส่งเสริมการลดปริมาณคดีที่จะเข้าสู่กระบวนการยุติธรรม

สำหรับตำรวจหรือพนักงานสอบสวนนั้นนับเป็นองค์กรแรกในกระบวนการยุติธรรม ซึ่งมีอำนาจหน้าที่ในการรักษาความสงบเรียบร้อยของสังคม สอบสวน รวบรวมพยานหลักฐานทางคดี และจับกุม

ผู้กระทำความผิดมาลงโทษตามกฎหมาย ตลอดจนอำนวยความสะดวกให้แก่ประชาชน และที่สำคัญคือเป็นผู้ที่มีบทบาทในการหันเหคดีหรือไกล่เกลี่ยคดี โดยทำหน้าที่เป็นคนกลางหรือดำเนินการในรูปคณะกรรมการเข้ามาเป็นผู้ทำการไกล่เกลี่ย (เรวัต ทองประกอบ, 2554, หน้า 89) สำหรับคดีบางประเภทในลักษณะที่เป็นการใช้ดุลพินิจที่จะยุติการดำเนินคดีลงได้โดยไม่จำเป็นต้องนำคดีเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมกระแสหลัก เช่น คดีที่เด็กหรือเยาวชนเป็นผู้กระทำความผิด คดีที่มีอัตราโทษเพียงเล็กน้อย คดีความผิดที่เกิดจากการกระทำโดยประมาท และโดยเฉพาะอย่างยิ่งคือ คดีการใช้ความรุนแรงในครอบครัว

สำหรับคดีการใช้ความรุนแรงในครอบครัว (Domestic Violence) มีลักษณะเป็นการกระทำใด ๆ โดยมุ่งประสงค์ให้เกิดอันตรายแก่ร่างกาย จิตใจ หรือสุขภาพ หรือกระทำความผิดโดยเจตนาในลักษณะที่น่าจะก่อให้เกิดอันตรายแก่ร่างกาย จิตใจ หรือสุขภาพของบุคคลในครอบครัว หรือบังคับหรือใช้อำนาจครอบงำ ผิดคลองธรรมให้บุคคลในครอบครัวต้องกระทำการ ไม่กระทำการ หรือยอมรับการกระทำอย่างหนึ่งอย่างใด โดยมิชอบ (พระราชบัญญัติคุ้มครองผู้ถูกกระทำด้วยความรุนแรงในครอบครัว พุทธศักราช 2550, 2550, หน้า 1-2) ซึ่งปัญหาการใช้ความรุนแรงในครอบครัวนั้นนับเป็นปรากฏการณ์ทางสังคมที่มีรูปแบบและลักษณะของปัญหาไม่ต่างกันในแต่ละประเทศ อีกทั้งยังเป็นปัญหาที่สืบเนื่องยาวนานในทุกสังคมและนับวันยิ่งทวีความรุนแรงมากขึ้น ดังจะเห็นได้จากสถิติจากมูลนิธิปวีณาหงสกุลเพื่อเด็กและสตรี พบว่าเมื่อปี พ.ศ. 2560 มีเหตุการณ์ความรุนแรงในครอบครัวที่มูลนิธิดังกล่าวได้รับแจ้งเป็นจำนวนทั้งสิ้น 2,010 ราย และต่อมาปี พ.ศ. 2561 มีจำนวนเหตุการณ์ความรุนแรงในครอบครัวที่ได้รับแจ้งทั้งสิ้น 2,650 ราย ซึ่งจากสถิติดังกล่าวแสดงให้เห็นว่ามีเหตุการณ์ความรุนแรงในครอบครัวเพิ่มขึ้นจำนวน 640 ราย หรือคิดเป็น 32 เปอร์เซ็นต์

จากสถิติดังกล่าวข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่าปัญหาการใช้ความรุนแรงในครอบครัวเป็นปัญหาที่จำเป็นต้องแก้ไขอย่างเร่งด่วน เพราะนอกจากจะมีจำนวนมากขึ้นและส่งผลกระทบต่อสังคมโดยรวมแล้วยังส่งผลกระทบต่อสัมพันธภาพระหว่างสมาชิกภายในครอบครัวด้วย นอกจากนี้ปัญหาการใช้ความรุนแรงในครอบครัวเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นภายในครอบครัวโดยเฉพาะซึ่งถือว่าเป็นพื้นที่ส่วนบุคคล อีกทั้งยังเป็นปัญหาที่มีความละเอียดอ่อน สลับซับซ้อน และมีลักษณะพิเศษเฉพาะที่แตกต่างจากปัญหาอาชญากรรมโดยทั่วไป หรือเรียกได้ว่าเป็นปัญหาสังคมกึ่งอาชญากรรม ดังนั้นจึงสมควรที่จะใช้ช่องทางพิเศษของกระบวนการยุติธรรม หรือใช้กระบวนการยุติธรรมที่มีลักษณะเฉพาะ ด้วยการนำกระบวนการไกล่เกลี่ยคดีซึ่งเป็นรูปแบบหนึ่งของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ มาใช้แก้ไขปัญหาคความรุนแรงในครอบครัวควบคู่ไปกับการดำเนินคดีตามขั้นตอนกระบวนการยุติธรรม โดยผู้วิจัยจึงมุ่งศึกษาบทความวิจัย เอกสาร บทความวิชาการ เกี่ยวกับการเข้ามามีบทบาทหน้าที่ไกล่เกลี่ยคดีของตำรวจในประเทศไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน และศึกษาด้วยวิธีการสัมภาษณ์พนักงานสอบสวนแบบเจาะลึกเกี่ยวกับรูปแบบการใช้ความรุนแรงในครอบครัวที่เคยได้รับแจ้งความร้องทุกข์ การนำกระบวนการไกล่เกลี่ยมาใช้ในคดีความผิดอันเกิดจากการใช้ความรุนแรงในครอบครัวของพนักงานสอบสวน ผลลัพธ์ที่ได้ภายหลังจากการไกล่เกลี่ยคดี ตลอดจน

มุมมองและทัศนคติของพนักงานสอบสวนเมื่อมีการนำกระบวนการไต่ถามคดีมาใช้แก้ไขปัญหาความรุนแรงในครอบครัว เพื่อนำไปสู่การจัดทำข้อเสนอแนะของงานวิจัยดังกล่าวนี้เกี่ยวกับวิธีการไต่ถามคดีความรุนแรงในครอบครัวของพนักงานสอบสวน ตลอดจนวิธีการแก้ไขและป้องกันปัญหาการใช้ความรุนแรงในครอบครัวที่เหมาะสมกับบริบทของสังคมไทยอย่างมีประสิทธิภาพต่อไปในอนาคต

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของการเข้ามามีบทบาทหน้าที่ไต่ถามคดีของตำรวจหรือพนักงานสอบสวนในสังคมไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ว่าเริ่มมีมาตั้งแต่เมื่อใดและตำรวจมีบทบาทหรือทำหน้าที่ไต่ถามคดีอย่างไรในแต่ละยุคสมัยนั้น
2. เพื่อศึกษาถึงสภาพปัญหาและรูปแบบการใช้ความรุนแรงในครอบครัวที่พนักงานสอบสวนเคยได้รับการแจ้งความร้องทุกข์
3. เพื่อศึกษาถึงหน้าที่ของพนักงานสอบสวนในกระบวนการไต่ถามคดีการใช้ความรุนแรงในครอบครัวว่ามีหน้าที่และมีขั้นตอนกระบวนการดำเนินการอย่างไร
4. เพื่อศึกษาปัญหาที่เกิดขึ้นเมื่อพนักงานสอบสวนนำกระบวนการไต่ถามคดีมาใช้ในคดีความรุนแรงในครอบครัว ซึ่งนำไปสู่การจัดทำข้อเสนอแนะหรือแนวทางการไต่ถามคดีความรุนแรงในครอบครัวให้แก่พนักงานสอบสวนอย่างถูกต้องและเหมาะสมต่อไป

ทบทวนวรรณกรรม

ระบบการไต่ถามในนานาประเทศ

ระบบการไต่ถามได้ถือปฏิบัติอย่างกว้างขวางในโลก และมีการใช้กระบวนการนี้อย่างแตกต่างกันไปตามแต่ละสังคมวัฒนธรรมแห่งประเทศนั้น ๆ ซึ่งหากแบ่งโลกออกเป็นสองขั้ว คือ ขั้วประเทศที่มีวัฒนธรรมการเข้าไปจัดการปัญหาโดยตรง ซึ่งจะให้ความสำคัญต่อการพบกันและไต่ถามต่อรองของกลุ่มซึ่งหน้า และขั้วประเทศที่มีวัฒนธรรมการจัดการปัญหาทางอ้อม ซึ่งจะพยายามหลีกเลี่ยงความขัดแย้งแต่ก็ยังพยายามที่จะรักษาสีหน้าของตัวเองและผู้อื่นด้วย (Christopher W. Moore., 1999, p. 42) เช่น ประเทศญี่ปุ่น มีระบบศาลที่เอื้อให้เกิดกระบวนการการไต่ถามสำหรับคดีแพ่งและคดีเกี่ยวกับครอบครัว (Krapp, 1992) และมักนำกระบวนการไต่ถามในครอบครัวมาใช้ในการดำเนินการหย่าด้วยเช่นกัน โดยมีผู้พิพากษาเป็นประธานในคณะกรรมการไต่ถามนั้น

สำหรับในประเทศอินโดนีเซีย มีกระบวนการที่เรียกว่า “มุซยาวาราห์” (Musyawarah) เพื่อแก้ปัญหาข้อพิพาท ซึ่งในการตัดสินปัญหาจะใช้คนกลางในการไต่ถามและมีมิตรร่วมกันภายใน

หมู่บ้านหรือชุมชน โดยกระบวนการนี้มักจะนำมาใช้แก้ไขข้อพิพาทปัญหาสิ่งแวดล้อม นอกจากนี้ยังมี คณะกรรมการพิจารณาข้อขัดแย้งทางด้านแรงงาน (Committee For Labor Conflicts Settlement) ที่ช่วยในการเจรจาปัญหาแรงงานของประเทศ (Ihromi, 1998) และในประเทศฟิลิปปินส์ ได้จัดตั้งระบบการเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลางทั่วประเทศ เรียกว่า “ระบบกระบวนการยุติธรรมบาร์ังไกย์” (The Baranggay Justice System) โดยมีคนกลางทั่วประเทศและคณะอนุญาโตตุลาการในหมู่บ้านและอำเภอ เพื่อรับฟังข้อพิพาทในชุมชน (Pe and Tadiar, 1998) คณะผู้ไกล่เกลี่ยจะดำเนินการอย่างเป็นขั้นตอน และจะพยายามให้บรรลุข้อตกลงหลังจากมีการรับฟังการเจรจา นอกจากนี้ในประเทศอินเดีย รัฐจาร์ขัณฑ์และอุตตรประเทศ มีระบบ “ศาลประชาชน” หรือเรียกว่า “ลอค อาดาลัทส์” (Lok Adalats) ให้บริการด้านการเจรจาไกล่เกลี่ยและให้บริการด้านการเสมอภาคสำหรับข้อพิพาททางแพ่งและคู่สมรส (Shourie, 1998) เช่นเดียวกับประเทศปากีสถานและบังกลาเทศ จะเน้นการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางแพ่งและข้อพิพาทครอบครัว

สำหรับประเทศนิวซีแลนด์ ได้มีการจัดระบบการเจรจาไกล่เกลี่ยที่ดูแลข้อพิพาททางการค้า ความแพ่ง การร้องเรียนเบ็ดเตล็ด รวมไปถึงข้อพิพาททางครอบครัว ข้อพิพาททางแรงงาน ที่ดินและสิ่งแวดล้อม (Macduff, 1998) และสำหรับคนพื้นเมืองนั้นมีการจัดการกับข้อพิพาทของภายในชุมชนเอง เรียกว่า “ทาสาเมารี” (Taha Maori) ที่นำมาใช้ระงับข้อพิพาทระหว่างคนชนเผ่าเดียวกันหรือญาติพี่น้องกันเท่านั้น โดยเป็นกระบวนการทางด้านวิญญูณบรรพบุรุษและความเชื่อร่วมกัน สร้างบรรยากาศการเจรจาที่เปิดกว้าง ไม่มีข้อจำกัด และยอมรับข้อตกลงร่วมกัน (Christopher W. Moore., 1999, p. 47)

ทั้งนี้ในประเทศจอร์แดน มีการใช้การไกล่เกลี่ยโดยคนกลาง ด้วยการใช้ผู้นำชุมชนท้องถิ่น (Antoun, 1972) และในส่วนชุมชนชาวปาเลสไตน์ที่เวสต์แบงก์ (West Bank) และฉนวนกาซา (Gaza) ผู้นำชุมชนและผู้นำทางการเมืองจะทำหน้าที่เป็นคนกลางในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของครอบครัว ข้อพิพาททางแพ่ง ตลอดจนข้อพิพาททางการเมืองอยู่บ่อยครั้ง เพื่อช่วยให้คนในชุมชนและสร้างสรรค์สังคมที่ร่มเย็น รู้จักรักและมีความสามัคคีกันด้วยการไกล่เกลี่ย (Awad, 1994)

นอกจากนี้ประเทศในยุโรป ได้จัดตั้งศูนย์แก้ไขข้อพิพาท ทำหน้าที่ในการให้บริการด้านการฝึก การแก้ปัญหาคความขัดแย้งและการไกล่เกลี่ย โดยมีการจัดขึ้นอย่างหลายประเทศในยุโรป เช่น ประเทศโปแลนด์ ประเทศสาธารณรัฐเชค ประเทศฮังการี ประเทศบุลกาเรีย ประเทศเมซโคเนีย ประเทศยูเครน และประเทศรัสเซีย ซึ่งประเทศดังกล่าวนี้ได้รับความร่วมมืออย่างมากจากการได้รับความช่วยเหลือและอบรม รวมถึงวางระบบการแก้ไขปัญหาข้อพิพาท (Wildau, Moor and Mayer, 1993) และสำหรับประเทศไทย ได้รับอิทธิพลแนวความคิดระบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทจากนานาประเทศที่กล่าวไปข้างต้น ซึ่งผู้วิจัยจะได้ทำการกล่าวถึงรายละเอียดต่อไป

การไกล่เกลี่ยของสังคมไทยในอดีตกาล ผู้พัฒนาการไกล่เกลี่ยโดยตำรวจในปัจจุบัน

ในสมัยสังคมไทยโบราณนั้นสันนิษฐานว่ามีรูปแบบและการพิจารณาคดีในกระบวนการยุติธรรม 2 ลักษณะ ได้แก่ รูปแบบที่เป็นทางการตามกฎหมายกำหนดในเมืองหลวงและหัวเมือง คือ ใช้วิธีการได้ส่วนผู้กระทำผิดโดยจารีตนครบาล (ซึ่งทำหน้าที่คล้ายตำรวจในปัจจุบัน) ในการดำเนินกระบวนการพิจารณาคดี ส่วนตามหมู่บ้านทั่วไปที่เป็นชุมชนไทยเดิมนั้นมีโครงสร้างเศรษฐกิจสังคมแบบชุมชนบุพกาล ซึ่งสันนิษฐานว่าใช้รูปแบบของกระบวนการยุติธรรมที่ไม่มีแบบแผนตายตัวหรือไม่ได้เป็นทางการ ที่เรียกว่า การไกล่เกลี่ย หรือปัจจุบันเรียกว่า กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ (Restorative Justice) ซึ่งมีลักษณะเป็นกฎหมายชาวบ้าน (Volksrecht) ที่มีการบังคับใช้กฎหมายนั้นโดยอาศัยโครงสร้างหน้าที่ทางสังคมเป็นกลไกดำเนินการ กล่าวคือ ในสังคมไทยดั้งเดิมมีการปกครองตนเองและมีการตัดสินข้อพิพาทด้วยชุมชนมาแต่ครั้งบุพกาล หากมีการวิวาทกันเกิดขึ้น เช่น เรื่องครอบครัว เรื่องชู้สาว หรือการทำมาหากิน ฯ แต่ละฝ่ายจะหาผู้นำชุมชนหรือผู้อาวุโสที่ตนเคารพนับถือ ซึ่งเรียกว่า พ่อบ้าน (หัวหน้า) พ่อเมือง พ่อเผ่าหรือผู้เผ่า มาปรึกษากันแล้วตัดสินความผิดและไกล่เกลี่ยคดีความหรือประนีประนอมข้อพิพาท รวมถึงอบรมสั่งสอน ตักเตือนไม่ให้ประพฤติผิดอีก โดยปรากฏร่องรอยหลักฐานเหลืออยู่ในระบบ “สภาผู้เผ่า” ในบางหมู่บ้าน แถบภาคอีสาน หรือบางแห่งเรียกว่าระบบ “เจ้าโคตร” (จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย, 2556, หน้า 117-119)

จากการวิเคราะห์ข้อมูลเอกสารพบว่าการไกล่เกลี่ยคดีความต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในวิถีชีวิตของชาวบ้านภายในชุมชนหรือหมู่บ้านของสังคมไทยยุคอดีตนั้น จารีตนครบาลหรือตำรวจมิได้เข้าไปมีบทบาทหรือทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยคดีความต่าง ๆ อาจเป็นเพราะความสัมพันธ์ระหว่างรัฐ กฎหมาย สังคม และกระบวนการยุติธรรมในยุคโบราณนั้นยังดำรงอยู่ตาบซ้อนกัน กล่าวคือ ในยุคโบราณนั้นแทบจะไม่มี ความแตกต่างกันระหว่างรัฐกับสังคม หรือเรียกได้ว่าไม่มีพรมแดนระหว่างรัฐกับสังคมเลย โดยรัฐมีพันธะ หน้าที่ในการป้องกันภัยภายนอกและดูแลอำนาจทางการเมือง ส่วนเรื่องอื่น ๆ นั้นเป็นหน้าที่ของสังคมดูแลกันเอง แต่ต่อมาราวศตวรรษที่ 16 ในยุโรปเริ่มมีการแยกอำนาจและบทบาทของรัฐออกจากสังคมอย่างชัดเจน และส่งกระแสอิทธิพลต่อประเทศไทยเป็นครั้งแรกในสมัยรัชกาลที่ 5 จึงส่งผลให้เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงทั้งด้านกฎหมายและกระบวนการยุติธรรมจากตะวันออกมาใช้ตามรูปแบบของชาติตะวันตก โดยรัฐได้แย่งชิงกฎหมายและการดำเนินกระบวนการยุติธรรมทั้งหมดมาจากชุมชนหรือสังคม ส่วนประชาชนนั้นจำต้องยุติบทบาทลง เปลี่ยนมาเป็นเพียง “ผู้รับบริการจากรัฐ” เท่านั้น (จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย, 2548, หน้า 196-200) อนึ่ง ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 กำนันผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้มีบทบาททำหน้าที่รักษา ความสงบเรียบร้อย ทำหน้าที่ในการกลั่นกรองระงับข้อพิพาทคดีที่ส่งจากจังหวัดมาถึงศาล แต่หลังจากนั้นมีการเปลี่ยนบทบาทของกำนันผู้ใหญ่บ้านไปสนใจเรื่องการพัฒนามากกว่าการรักษาความสงบเรียบร้อย ประกอบกับการมีตำรวจเป็นผู้เข้าไประงับเหตุในหมู่บ้าน เพราะฉะนั้นบทบาทการที่จะดูแลเหตุทะเลาะวิวาทหรือเรื่องการทะเลาะกันในครอบครัวไม่ต้องไปหานายอำเภอหรือกำนัน แต่ไปแจ้งตำรวจลงบันทึก

ประจำวันแทน หลังจากนั้นกำนันผู้ใหญ่บ้านซึ่งเป็นหรือเคยเป็นบุคลากรที่อยู่ใกล้ชิดกับประชาชนมากที่สุด จึงหันหลังให้กับการระงับเหตุ ถ้าใครมีเหตุในหมู่บ้านต้องแจ้งตำรวจ (ลิขิต เพชรสว่าง, 2545)

จวบจนมาถึงยุคปัจจุบัน ถึงแม้ว่ารัฐจะเปิดโอกาสให้ตำรวจจะเข้ามามีบทบาทและทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยคดีอย่างชัดเจนมากขึ้นกว่ายุคสมัยอดีตแล้วก็ตามนั้น แต่ก็ยังมีได้มีกฎหมายรองรับการทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยของตำรวจอย่างเป็นลายลักษณ์อักษร และจากสาเหตุการเปลี่ยนแปลงข้างต้นที่ส่งผลให้ตำรวจซึ่งเป็นหน้าด่านแรกของกระบวนการยุติธรรมนั้นต้องรับภาระงานหนัก เป็นเหตุให้ไม่สามารถอำนวยความสะดวกยุติธรรมให้แก่ประชาชนได้อย่างเต็มที่ ประกอบกับเมื่อปี พ.ศ. 2546 ประเทศไทยได้รับแนวความคิดกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ (Restorative Justice) เข้ามา ซึ่งเป็น กระบวนการยุติธรรมทางเลือกที่มีเป้าหมายเพื่อให้คู่กรณีได้มีโอกาสเยียวยาสมานฉันท์กัน จึงทำให้เมื่อปี พ.ศ. 2547-2549 สำนักงานตำรวจแห่งชาติได้พิจารณาข่างพระราชบัญญัติไกล่เกลี่ยข้อพิพาทคดีอาญาในชั้นสอบสวนขึ้น ซึ่งมีแนวความคิดของยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ผสมผสานอยู่ด้วย โดยมีเหตุผลที่สมควรให้มีการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทคดีอาญาในชั้นสอบสวน ซึ่งจากร่างพระราชบัญญัติดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าตำรวจได้เริ่มเข้ามาทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยคดีอย่างชัดเจนและเริ่มเป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น ทั้งนี้ร่างพระราชบัญญัตินี้ดังกล่าวได้ผ่านความเห็นชอบจากสำนักงานตำรวจแห่งชาติรวมถึงกระทรวงยุติธรรมแล้ว และได้เสนอต่อฝ่ายนิติบัญญัติเพื่อพิจารณาให้มีผลบังคับใช้เป็นกฎหมายต่อไป แต่เนื่องจากสภานิติบัญญัติแห่งชาติซึ่งเป็นฝ่ายนิติบัญญัติขณะนั้นพ้นวาระเสียก่อน ร่างพระราชบัญญัตินี้จึงไม่ได้รับการพิจารณา หากแต่ยังคงใช้เป็นต้นแบบของการพิจารณาให้มีการไกล่เกลี่ยคดีอาญาในชั้นพนักงานสอบสวนมาจนถึงปัจจุบัน (กลุ่มงานคณะกรรมการการยุติธรรมและการตำรวจ สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา, 2554)

ต่อมาในปี พ.ศ. 2551 คณะกรรมการพัฒนาการบริหารงานยุติธรรมแห่งชาติ ได้ดำเนินการพิจารณารวบรวมกฎหมายต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมการไกล่เกลี่ยและการประนีประนอมข้อพิพาทรวมถึงกระบวนการยุติธรรมทางเลือกมาร่างขึ้นใหม่เป็นร่างพระราชบัญญัติมาตรการแทนการฟ้องคดีอาญาขึ้น โดยมีหลักการเกี่ยวกับการสนับสนุนให้มีโอกาสไกล่เกลี่ยคดีอาญาโดยพนักงานสอบสวน และถึงแม้ว่าร่างพระราชบัญญัตินี้จะผ่านความเห็นชอบจากคณะรัฐมนตรีแล้ว แต่ก็ยังคงเป็นเพียงร่างพระราชบัญญัติเท่านั้น มิสามารถนำมาปฏิบัติได้จริง ซึ่งแสดงให้เห็นว่ารัฐได้เล็งเห็นถึงความสำคัญของการเข้ามามีบทบาทและทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยคดีของตำรวจหรือพนักงานสอบสวนมากยิ่งขึ้น

จวบจนถึงปัจจุบันนี้ สภานิติบัญญัติแห่งชาติซึ่งทำหน้าที่รัฐสภาได้ตราพระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2562 ขึ้นมา จากการวิเคราะห์พระราชบัญญัติพบว่า ในพระราชบัญญัติได้ระบุอำนาจหน้าที่ในการไกล่เกลี่ยให้แก่พนักงานสอบสวนหรือตำรวจไว้โดยตรงอย่างเป็นลายลักษณ์อักษรชัดเจน ยกตัวอย่างเช่น มาตรา 39 บัญญัติไว้ว่า “การไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญา” หมายความว่า “การไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญาในชั้นสอบสวน โดยพนักงานสอบสวนจัดให้คู่กรณีในคดีอาญามีโอกาสเจรจาตกลงหรือเยียวยาความเสียหายเพื่อระงับคดีอาญา” หรือตามมาตรา 44 บัญญัติไว้ว่า “เมื่อคู่กรณีทั้งสองฝ่ายสมัครใจ

และประสงค์จะเข้าร่วมการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญา และคดีนั้นมิได้อยู่ในระหว่างการพิจารณาของศาล ให้คู่กรณียื่นคำร้องขอไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญาต่อพนักงานสอบสวน ให้พนักงานสอบสวนมีความเห็นเสนอ หากพนักงานสอบสวนผู้มีอำนาจออกคำสั่งเห็นว่าพฤติการณ์ของการกระทำความผิดไม่ร้ายแรงและไม่ส่งผลกระทบต่อสังคมโดยรวม ให้พิจารณามีคำสั่งให้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญา” ดังนั้นจากพระราชบัญญัติดังกล่าวจะเห็นได้ว่าปัจจุบันรัฐได้มอบอำนาจให้พนักงานสอบสวนหรือตำรวจได้ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยคดีอย่างถูกต้องตามกฎหมายทุกประการ

การไกล่เกลี่ยคดีความรุนแรงในครอบครัว : การเยียวยารอยร้าวแห่งสัมพันธภาพโดย “คนกลาง”

ความรุนแรงในครอบครัวเป็นปัญหาสำคัญที่เกิดขึ้นในสังคมเป็นเวลานานมาแล้ว แต่สังคมไม่ได้ให้ความสำคัญต่อปัญหาดังกล่าวเท่าที่ควร ดังเห็นได้จากความรุนแรงในครอบครัวที่มักถูกมองว่าเป็นเรื่องส่วนตัว เป็นเรื่องเฉพาะสมาชิกภายในครอบครัว จึงส่งผลให้ความรุนแรงในครอบครัวยังคงเป็นปัญหาที่ซ่อนเร้นต่อไปในทุกสังคม (สาธิตา คมขำ, 2554) และในบริบทของสังคมไทย เมื่อเกิดปัญหาการใช้ความรุนแรงในครอบครัวขึ้น สมาชิกในครอบครัวจะมีวิธีการจัดการปัญหาดังกล่าวให้ยุติลงเองได้ภายในครอบครัว อาทิเช่น การที่คนผู้มีอำนาจและแข็งแรงมากกว่าในการใช้ความรุนแรงเป็นฝ่ายชนะ ส่วนคนที่มิอำนาจอ่อนแอกว่าเป็นฝ่ายแพ้และก้มหน้ายอมรับสัมพันธภาพเชิงอำนาจที่ไม่เท่าเทียมกัน ซึ่งโดยส่วนใหญ่ นั้นเป็นฝ่ายหญิงที่ยอมตกเป็นเบี้ยล่างเพื่อยินยอมให้ปัญหาดังกล่าวยุติลง หรือการใช้สมาชิกในครอบครัว ซึ่งเป็นผู้อาวุโสหรือเป็นบุคคลที่ได้รับความเคารพจากสมาชิกภายในครอบครัว เช่น ปู่ ย่า ตา ยาย ฯ ทำหน้าที่เป็น “คนกลาง” ในการไกล่เกลี่ยเจรจานั้น เพื่อให้ปัญหาการใช้ความรุนแรงภายในครอบครัวนั้นยุติลงเช่นกัน แต่ในบางครั้งสมาชิกภายในครอบครัวก็ไม่สามารถที่จะจัดการและแก้ไขปัญหาการใช้ความรุนแรงในครอบครัวที่เกิดขึ้นให้ยุติลงได้เองโดยลำพัง ดังนั้นเมื่อเกิดปัญหาการใช้ความรุนแรงในครอบครัวขึ้นสมาชิกในครอบครัวที่เป็นผู้ถูกกระทำความรุนแรงในครอบครัวและผู้กระทำความรุนแรงในครอบครัวจึงจำเป็นที่จะพึงพามาตรการของรัฐหรือกระบวนการยุติธรรมเพื่อช่วยให้ปัญหาการใช้ความรุนแรงนั้นยุติลง โดยมีความจำเป็นที่จะต้องมี “คนกลาง” เพื่อเป็นศูนย์กลางและช่วยไกล่เกลี่ยปัญหา ซึ่งก็คือ “ตำรวจ” หรือผู้ทำหน้าที่เป็น “พนักงานสอบสวน” เพื่อช่วยแก้ไขปัญหาการใช้ความรุนแรงในครอบครัวให้ยุติลง

การไกล่เกลี่ยคดีความรุนแรงในครอบครัวโดยพนักงานสอบสวน : การฟื้นฟูสัมพันธภาพที่สูญหายจาก “บุคคลภายนอกครอบครัว”

เมื่อพนักงานสอบสวนได้รับแจ้งความร้องทุกข์คดีการใช้ความรุนแรงในครอบครัวแล้วนั้น หากพิจารณาแล้วเห็นสมควรให้มีการไกล่เกลี่ย ตามกรณีดังต่อไปนี้ 1) เมื่อผู้ถูกกระทำด้วยความรุนแรงในครอบครัวได้ร้องทุกข์หรือมีการทุกข์แทนแล้ว หากพนักงานสอบสวนผู้รับผิดชอบเห็นสมควรจะดำเนินการ

ศาสนพงษ์ วรภาพ

ไกล่เกลี่ยให้คู่กรณีได้ยอมความกันตามแนวทางการปฏิบัติก็ได้ และ 2) ในกรณีผู้ถูกระทำด้วยความรุนแรงในครอบครัวยังไม่ได้ร้องทุกข์หรือไม่ประสงค์จะร้องทุกข์ให้ดำเนินคดีกับผู้กระทำความรุนแรงในครอบครัว หากพนักงานสอบสวนผู้รับผิดชอบเห็นสมควรและคู่กรณียินยอมจะดำเนินการไกล่เกลี่ยให้คู่กรณีได้ยอมความกันตามแนวทางการปฏิบัติก็ได้ (ศูนย์อัยการคุ้มครองสิทธิเด็ก เยาวชน และสถาบันครอบครัว สำนักงานคดีเยาวชนและครอบครัว และ กรมกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, 2560, หน้า 13) โดยขั้นตอนกระบวนการไกล่เกลี่ยคดีความรุนแรงในครอบครัว มีดังต่อไปนี้

- 1) พนักงานสอบสวนกำหนดการนัดหมายการดำเนินการไกล่เกลี่ย เรียงเชิญทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องเพื่อเข้าร่วมกระบวนการดังกล่าว
- 2) เมื่อถึงกำหนดตามนัดหมาย พนักงานสอบสวนจัดเตรียมสถานที่ เชิญทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องเข้าไปยังสถานที่ที่ได้จัดเตรียมไว้
- 3) เริ่มต้นกระบวนการไกล่เกลี่ยด้วยพนักงานสอบสวนกล่าวแนะนำตัว ตรวจสอบรายชื่อผู้เข้าร่วม และกล่าวต้อนรับทุกคน
- 4) พนักงานสอบสวนอธิบายกระบวนการไกล่เกลี่ย กล่าวถึงวัตถุประสงค์ที่จะดำเนินการในวันนี้ และกล่าวสร้างความเชื่อมั่นในความเป็นกลางของพนักงานสอบสวน
- 5) พนักงานสอบสวนกล่าวขอความร่วมมือผู้เข้าร่วมกระบวนการให้รักษามารยาท ห้ามมิให้มีการพูดแทรกขึ้นในระหว่างอีกฝ่ายพูดอยู่ ถึงแม้ว่าตนเองจะไม่พอใจกับสิ่งที่คู่กรณีได้กล่าวออกมาก็ตาม
- 6) พนักงานสอบสวนเริ่มต้นด้วยการเปิดโอกาสให้ผู้กระทำความรุนแรงในครอบครัวเริ่มต้นด้วยการเล่าเรื่องราวการกระทำผิดและสาเหตุแห่งการกระทำผิดของตน
- 7) พนักงานสอบสวนกล่าวทวนซ้ำและจดบันทึกข้อมูลที่ผู้กระทำความรุนแรงในครอบครัวกล่าวไปข้างต้น
- 8) พนักงานสอบสวนเปิดโอกาสให้ผู้ถูกระทำความรุนแรงในครอบครัวอธิบายให้ทราบถึงความเสียหายและผลกระทบที่ได้รับจากการถูกทำร้าย
- 9) พนักงานสอบสวนกล่าวทวนซ้ำและจดบันทึกข้อมูลที่ผู้ถูกระทำความรุนแรงในครอบครัวกล่าวไปข้างต้น
- 10) พนักงานสอบสวนเปิดโอกาสให้แต่ละฝ่ายซักถามหรือสนทนาโต้ตอบมีปฏิสัมพันธ์กัน
- 11) พนักงานสอบสวนกล่าวทบทวนและสรุปข้อมูลสำคัญที่จดบันทึกได้จากคู่กรณีแต่ละฝ่าย
- 12) พนักงานสอบสวนเปิดโอกาสให้แต่ละฝ่ายร่วมกันอภิปรายเพื่อหาทางออก พร้อมแนวทางการชดเชยเยียวยาความเสียหายแก่ผู้ถูกระทำความรุนแรงในครอบครัวตามความเหมาะสม
- 13) เมื่อที่ประชุมได้ข้อตกลงเป็นที่ยุติโดยได้รับความเห็นชอบจากทุกฝ่ายแล้ว พนักงานสอบสวนกล่าวสรุปทวนซ้ำอีกครั้งเพื่อป้องกันมิให้ข้อมูลคลาดเคลื่อน

14) พนักงานสอบสวนจัดทำบันทึกข้อตกลง เพื่อให้ทุกฝ่ายลงลายมือชื่อไว้เป็นหลักฐานและจัดทำบันทึกความยินยอมของผู้เสียหายไว้ด้วย

15) พนักงานสอบสวนกล่าวสรุปผลและปิดการประชุมกระบวนการดังกล่าว

16) พนักงานสอบสวนติดตามผลการปฏิบัติจากกระบวนการดังกล่าว

โดยสรุปแล้วปัญหาความรุนแรงในครอบครัวเป็นปัญหาสังคมที่มีความละเอียดซับซ้อนและมีความแตกต่างจากปัญหาอาชญากรรมโดยทั่วไป เนื่องจาก “ผู้กระทำความรุนแรงในครอบครัว” และ “ผู้ถูกกระทำความรุนแรงในครอบครัว” มีความสัมพันธ์เป็นสมาชิกในครอบครัวเดียวกัน จึงเรียกได้ว่าเป็น “ปัญหาสังคมกึ่งอาชญากรรม” ดังนั้นจึงไม่เหมาะสมที่จะนำมาตราทางอาญาตามประมวลกฎหมายอาญามาบังคับใช้กับคดีปัญหาความรุนแรงในครอบครัว เนื่องจาก กฎหมายอาญามีเจตนารมณ์ที่จะลงโทษมากกว่าที่จะแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิด หรือมิได้มีมาตรการคุ้มครองผู้ถูกกระทำความรุนแรงในครอบครัว ดังนั้นการแก้ไขปัญหาดังกล่าวนี้อาจจำเป็นต้องใช้ช่องทางพิเศษ คือ กระบวนการไกล่เกลี่ยซึ่งเป็นหนึ่งในรูปแบบของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ มาใช้ดำเนินการควบคู่ไปกับกระบวนการยุติธรรมกระแสหลัก เพื่อให้ผู้กระทำความรุนแรงในครอบครัวเกิดจิตสำนึกรับผิดชอบการกระทำผิดนั้น และเหยื่อได้รับการชดเชยเยียวยาค่าเสียหายจากผู้กระทำความรุนแรงในครอบครัว ตลอดจนการให้เหยื่อได้รับการรับเยียวยาทางความรู้สึกและสภาพจิตใจที่ได้รับผลกระทบจากการถูกกระทำนั้น จุดมุ่งการประสานรอยร้าวแห่งความสัมพันธ์ที่เปรียบเสมือนแผลซึ่งสร้างความเจ็บปวดครวคร่าภายในจิตใจของทั้งสองฝ่ายให้ดีขึ้น และนำความสมานฉันท์สันติสุขกลับคืนสู่ครอบครัวดังเดิม

อย่างไรก็ดี ผู้วิจัยมองว่าปัจจุบันการทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยคดีความรุนแรงในครอบครัวของพนักงานสอบสวนนั้น พนักงานสอบสวนเองมักจะดำเนินการไกล่เกลี่ยคดีตามวิธีการปฏิบัติของตนที่เคยปฏิบัติตลอดมา โดยยังไม่มีแบบแผนการปฏิบัติที่ถูกต้องตามกฎหมาย ซึ่งอาจเป็นสาเหตุให้ผลลัพธ์ของการไกล่เกลี่ยนั้น ไม่ประสบความสำเร็จดังที่คาดหวัง สุดท้ายยังคงต้องนำคดีเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมเช่นเดิม ดังนั้นจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ควรทำการศึกษาวิจัยดังกล่าว ซึ่งบทความวิจัยนี้มุ่งจะจะไปในรูปแบบการใช้ความรุนแรงในครอบครัวที่พนักงานสอบสวนเคยรับแจ้งความร้องทุกข์ว่าเป็นอย่างไร การดำเนินการไกล่เกลี่ยคดีความรุนแรงในครอบครัวของพนักงานสอบสวนปฏิบัติแบบใด ผลลัพธ์ที่ได้จากการไกล่เกลี่ยนั้นเป็นอย่างไร ตลอดจนปัญหาที่เกิดขึ้นจากกระบวนการไกล่เกลี่ยคดีความรุนแรงในครอบครัวว่ามีอะไรบ้างเพื่อนำไปสู่หนทางการดำเนินกระบวนการไกล่เกลี่ยคดีความรุนแรงในครอบครัวของพนักงานสอบสวนที่ถูกต้องและประสบผลสำเร็จตามเจตนารมณ์ของกฎหมาย

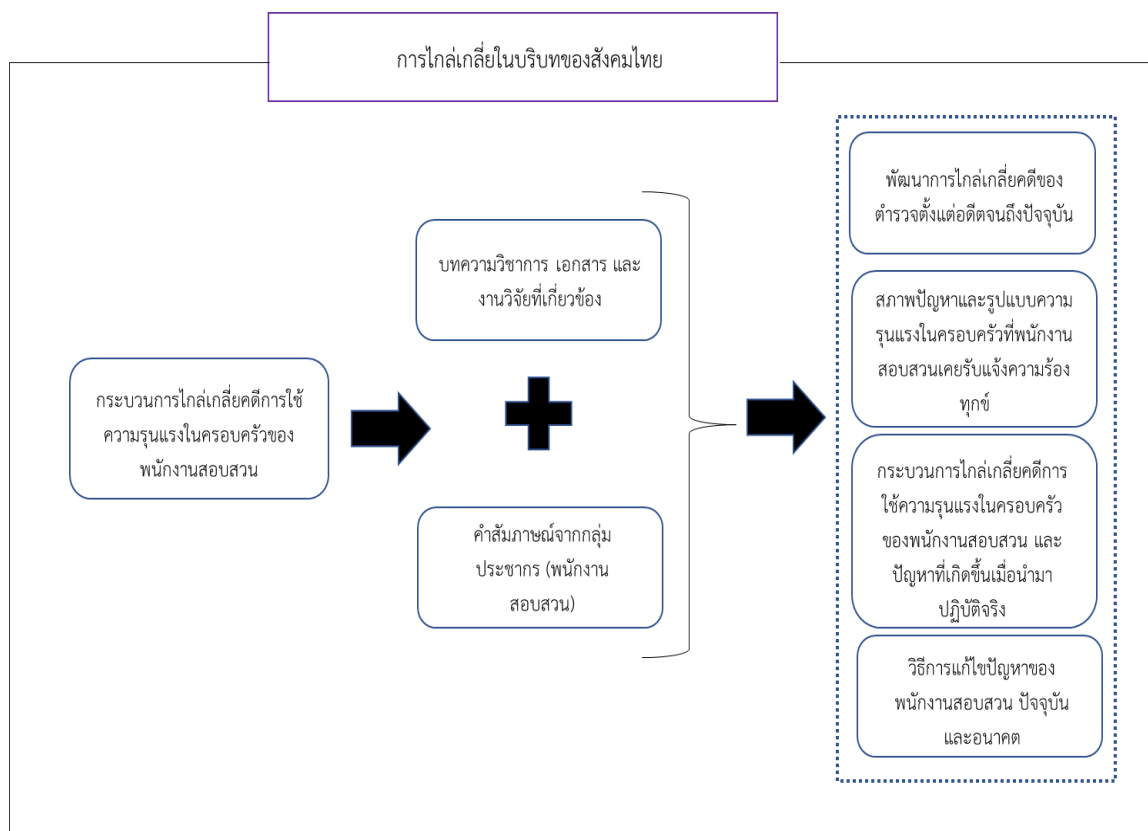
ขอบเขตของการศึกษา

ขอบเขตของกลุ่มประชากร สำหรับการวิจัยครั้งนี้ คือ กลุ่มพนักงานสอบสวนผู้ผ่านกระบวนการไต่ถามทรมาน - ผู้กระทำผิด ในคดีความรุนแรงในครอบครัว จำนวน 10 ท่าน ต้องมีคุณสมบัติ คือ เป็นพนักงานสอบสวน (ชายหรือหญิงก็ได้) มีประสบการณ์การทำงานเป็นพนักงานสอบสวนไม่น้อยกว่า 5 ปี เคยผ่านขั้นตอนกระบวนการไต่ถามทรมาน-ผู้กระทำผิดมาแล้ว และไต่ถามสำเร็จไม่น้อยกว่า 5 ครั้ง มีประสบการณ์การดำเนินคดีความผิดตามพระราชบัญญัติคุ้มครองผู้ถูกกระทำ ความรุนแรงในครอบครัว พ.ศ. 2550 มาแล้ว และที่สำคัญคือเป็นผู้ที่ยินดีในการให้ข้อมูลและยินยอมเข้าร่วมในการวิจัย

ขอบเขตของระยะเวลาที่ทำการศึกษา เริ่มต้นตั้งแต่ที่ผู้วิจัยดำเนินการเขียนโครงร่างงานวิจัย ทบทวนวรรณกรรมทั้งเอกสาร บทความวิชาการ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยผู้วิจัยศึกษาย้อนหลังไปจนถึงเดือน มิถุนายน พ.ศ. 2560 ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นที่กรมกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ร่วมกับศูนย์อัยการคุ้มครองสิทธิเด็ก เยาวชน และสถาบันครอบครัว สำนักงาน คดีเยาวชนและครอบครัว ได้จัดโครงการประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อพัฒนาองค์ความรู้เกี่ยวกับระบบการ คุ้มครองสวัสดิภาพบุคคลในครอบครัว (ทีมสหวิชาชีพในกรุงเทพมหานคร) ขึ้นมา ตลอดจนการลงพื้นที่วิจัย เพื่อเก็บข้อมูลมาประกอบการวิจัย ภายหลังจากได้รับการอนุมัติผ่านความเห็นชอบจากคณะกรรมการ พิจารณาจริยธรรมการวิจัยในคน กลุ่มสหสถาบัน ชุดที่ 1 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อวันที่ 29 เมษายน 2562 เลขที่โครงการวิจัยที่ 042.1/62 โดยผู้วิจัยเริ่มทำการศึกษาดังแต่เดือนมิถุนายน พ.ศ. 2560 จนถึงเดือน มิถุนายน พ.ศ. 2562 รวมเป็นระยะเวลาทั้งสิ้น 2 ปี

กรอบแนวคิดการวิจัย

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้นำวัตถุประสงค์การวิจัยมาจากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง เพื่อสร้างเป็นกรอบแนวคิดการทำวิจัยครั้งนี้ ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการทำวิจัยเรื่อง พัฒนาการการไกล่เกลี่ยคดีอาญาในประเทศไทย สู่การแก้ไขปัญหาความรุนแรงในครอบครัวของพนักงานสอบสวน

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยเริ่มต้นด้วยการศึกษาวิจัยจากเอกสาร (Documentary Research) ได้แก่ บทความวิชาการ เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อปูพื้นฐานให้ผู้วิจัยมีองค์ความรู้และมีความเข้าใจในเรื่องที่ศึกษา โดยเน้นข้อมูลเกี่ยวกับที่มาของการใช้กระบวนการไกล่เกลี่ยคดีในสังคมไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน และการนำกระบวนการไกล่เกลี่ยคดีมาใช้ในคดีความรุนแรงในครอบครัวของพนักงานสอบสวน ประกอบกับผู้วิจัยจะนำข้อมูลที่ได้นำมาประยุกต์เพื่อให้เหมาะสมกับการสร้างชุดคำถามสัมภาษณ์กลุ่มประชากรดังกล่าวด้วย

นอกจากนี้ผู้วิจัยจะใช้การสัมภาษณ์เป็นเครื่องมือหลักในการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยก่อนเริ่มดำเนินการสัมภาษณ์ทุกครั้ง ผู้วิจัยจะขอความยินยอมจากกลุ่มประชากรสำหรับการบันทึกเสียงตลอดการสัมภาษณ์นั้น โดยสำหรับการวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยจะใช้เทคนิคการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) เพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับปัญหานี้ โดยจัดเตรียมชุดคำถามเบื้องต้นและมีการสร้างข้อคำถามเพิ่มเติมจากการได้รับฟัง

คำตอบจากกลุ่มประชากรดังกล่าว ซึ่งตัวอย่างคำถามที่จัดเตรียมไว้เบื้องต้นสำหรับกลุ่มประชากรสามารถจำแนกหมวดหมู่ของชุดคำถามได้เป็น 3 ชุดคำถาม ได้แก่ 1) ชุดคำถามเกี่ยวกับสภาพปัญหาและรูปแบบการใช้ความรุนแรงในครอบครัวที่พนักงานสอบสวนเคยได้รับการแจ้งความร้องทุกข์ 2) ชุดคำถามเกี่ยวกับกระบวนการไต่ถามในคดีความรุนแรงในครอบครัวของพนักงานสอบสวน และ 3) ชุดคำถามเกี่ยวกับแนวทางการแก้ไขปรับปรุงเมื่อมีการนำกระบวนการไต่ถามมาใช้ในคดีการใช้ความรุนแรงในครอบครัวของพนักงานสอบสวน

สำหรับวิธีการวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยนั้น ผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากวิธีการศึกษาวิจัยจากเอกสาร (Documentary Research) ผสมผสานกับการถอดความจากเทปบันทึกเสียงข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกจากกลุ่มประชากร ทั้งนี้ผู้วิจัยดำเนินการถอดความจากเทปบันทึกเสียงด้วยตนเองเพื่อรักษาความลับของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Confidentiality) ตลอดจนดำเนินการตรวจสอบความครบถ้วนของข้อมูล จัดกลุ่มข้อมูลเป็นหมวดหมู่ตามประเด็นการสัมภาษณ์ และนำข้อมูลที่ได้ไปวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) เพื่อเรียบเรียงใหม่และอภิปรายให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย นอกจากนี้ผู้วิจัยได้คัดเลือกคำพูด (Quotation) เพื่อสะท้อนให้เห็นประสบการณ์โดยตรงของพนักงานสอบสวนที่เคยได้รับแจ้งความร้องทุกข์ในคดีการใช้ความรุนแรงในครอบครัวและวิธีการใช้กระบวนการไต่ถามคดีเพื่อยุติคดีดังกล่าว ตลอดจนมุมมองความคิดเห็นแนวทางการแก้ไขปรับปรุงเมื่อมีการนำกระบวนการไต่ถามมาใช้ในคดีการใช้ความรุนแรงในครอบครัว มานำเสนอในงานวิจัยนี้ด้วยเช่นกัน

ผลการวิจัย

1. พัฒนาการการไต่ถามคดีในสังคมไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

ผู้วิจัยได้สืบค้นข้อมูลจากเอกสาร บทความวิชาการ บทความวิจัย เกี่ยวกับกระบวนการไต่ถามคดี โดยสำรวจในสังคมไทยตั้งแต่ในยุครัตนโกสินทร์ ยุคกลาง และยุคปัจจุบัน โดยนำเสนอในรูปแบบตารางข้อมูลเปรียบเทียบแต่ละยุคสมัย ดังในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ข้อมูลกระบวนการใกล้เคียงในสังคมไทยตามแต่ละยุคสมัย

ประเด็นสำคัญ/ยุคสมัย	ยุคอดีต	ยุคกลาง	ยุคใหม่
ผู้ทำหน้าที่ใกล้เคียง	เจ้าอาวาสผู้สงฆ์ผู้เฒ่าพ่อแม่เมือง (สภาผู้เฒ่า, ระบบเจ้าโคตร)	จารีตนครบาล	ตำรวจ
บทบาทของผู้ใกล้เคียง	ได้ถามอบรมสั่งสอนให้คิดไว้ซึ่งตนเอง ความเสียยและให้เลิกแล้วต่อกัน	ได้ถามความผิดที่เกิดขึ้นรับคำสารนิโทษทดแทนจาก ฝ่ายผิดตัดสินและให้เลิกแล้วต่อกัน	สอบสวนผู้กระทำผิดเปิดโอกาสให้ผู้กระทำผิดได้ เรียนรู้อะไรและบทเรียนสำนึกผิดและรับผิดชอบต่อ สิ่งที่ได้กระทำลงไปประเมินความเสียหายที่เกิดขึ้น และให้การชดเชยเยียวยาที่เป็นธรรมแก่ผู้เสียหาย
คติความเชื่อที่เกี่ยวข้อง	คติละเวรวิาททั่วไป	คติละเวรวิาทในครอบครัวคติละเวรวิาท ทั่วไปสักขีโมย	ทุกคติความเชื่อที่ถูกต้องและคติเอง ที่มีการผิดและ อัตรโทษไม่ร้ายแรงคติละเวรวิาทภายในครอบครัว คติที่ได้ยกย่องกระทำผิดความผิดอันยอมความได้
กรณีกฎหมายรองรับ	ไม่มี	ไม่มี	ร่างพระราชบัญญัติใกล้เคียงอัปทศคดียาญในชั้น สอบสวน ร่างพระราชบัญญัติจัดการแผนการฟ้อง คดียาญ, พระราชบัญญัติการใกล้เคียง พศ. 2562

จากผลการศึกษาวิจัยตามตารางที่ 1 พบว่าในยุคอดีตนั้นผู้ทำหน้าที่ใกล้เคียงจะเป็นเจ้าอาวาส ผู้ที่ชาวบ้านในหมู่บ้านหรือชุมชนนั้นเคารพรับถือ พ่อเมืองหรือผู้เฒ่า ซึ่งเรียกกันว่า “สภาผู้เฒ่า” หรือระบบ “เจ้าโคตร” โดยมีบทบาทหน้าที่ในการใกล้เคียงคือ เป็นคนกลางที่ได้ถามความเป็นมาเป็นไปของความขัดแย้ง ให้ฝ่ายผิดชดใช้สิ่งของแทนความเสียหายที่เกิดขึ้น สั่งสอนตักเตือนไม่ให้กระทำผิดซ้ำอีก โดยส่วนมากมักใกล้เคียงในคติละเวรวิาททั่วไป ซึ่งสมัยนั้นยังไม่มีกฎหมายรองรับการใกล้เคียงแต่อย่างใด เป็นเพียงวิถีการปฏิบัติของแต่ละชุมชนเท่านั้น ต่อมาในยุคกลาง ซึ่งสันนิษฐานว่าตรงกับช่วงรัชกาลที่ 5 ประเทศไทยได้รับอิทธิพลด้านกระบวนการยุติธรรมและกฎหมายมาจากยุโรป จึงส่งผลให้มีการแบ่งแยกหน้าที่ระหว่างรัฐและสังคมอย่างชัดเจนมากยิ่งขึ้น รัฐจึงมอบหมายให้ตำรวจ (หรือจารีตนครบาลในขณะนั้น) เข้ามาทำหน้าที่รับแจ้งความร้องทุกข์และดำเนินการใกล้เคียงคดีความรวมถึงอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ให้แก่ประชาชน ซึ่งผู้ทำหน้าที่ใกล้เคียงในขณะนั้นคือ จารีตนครบาล โดยใช้วิธีการคือ ได้สวนความจากทุกฝ่าย รับคำสารนิโทษทดแทนจากฝ่ายผิด ตักเตือนและให้เลิกแล้วต่อกัน ซึ่งส่วนมากเป็นคดี

ลักขโมย คดีทะเลาะวิวาทรวมถึงการทะเลาะวิวาทในครอบครัวด้วย แต่ทั้งนี้การทำหน้าที่ใกล้เคียงคดีในยุคนั้นก็มีได้มีกฎหมายรองรับการปฏิบัติอย่างเป็นลายลักษณ์อักษรแต่อย่างใด ต่อมาในยุคปัจจุบันผู้ทำหน้าที่ใกล้เคียงคือ เจ้าหน้าที่ตำรวจ โดยมีบทบาทหน้าที่สอบสวนคู่กรณีทุกฝ่าย เปิดโอกาสให้ผู้กระทำผิดเกิดความสำนึกและรับผิดชอบในสิ่งที่ตนได้กระทำ ประเมินความเสียหายที่เกิดขึ้นและแนะนำการชดเชยเยียวยาที่เป็นธรรมแก่ทุกฝ่าย โดยใช้การไกล่เกลี่ยในคดีความผิดทั้งอาญาและทางแพ่งที่มีความผิดและอัตราโทษไม่ร้ายแรง คดีความผิดอันยอมความได้ คดีที่เด็กหรือเยาวชนเป็นผู้กระทำผิด และคดีการใช้ความรุนแรงในครอบครัว ซึ่งต่อมาหน่วยงานภาครัฐและหน่วยงานด้านกระบวนการยุติธรรมได้เล็งเห็นถึงความสำคัญของการทำหน้าที่ใกล้เคียงโดยพนักงานสอบสวน จึงได้มีมติร่างพระราชบัญญัติใกล้เคียงข้อพิพาทคดีอาญาในชั้นสอบสวนและร่างพระราชบัญญัติมาตรการแทนการฟ้องคดีอาญาขึ้น เพื่อรองรับการทำหน้าที่ใกล้เคียงของพนักงานสอบสวนให้ถูกต้องตามกฎหมาย แต่พระราชบัญญัตินี้ทั้งสองนั้นยังคงเป็นเพียงแค่ร่างพระราชบัญญัติที่ยังมีข้อบกพร่องต้องแก้ไขอยู่ จึงไม่สามารถประกาศใช้ได้ในขณะนั้น ซึ่งต่อมาร่างพระราชบัญญัตินี้ได้เข้ามาเป็นแบบอย่างที่มาของการตราพระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2562 ขึ้น โดยเป็นกฎหมายที่รับรองการทำหน้าที่ใกล้เคียงของพนักงานสอบสวนให้ถูกต้องตามกฎหมาย ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าพนักงานสอบสวนหรือตำรวจได้ก้าวเข้ามามีบทบาทและทำหน้าที่ใกล้เคียงคดีอย่างสมบูรณ์แบบ

2. สภาพปัญหาและรูปแบบของการใช้ความรุนแรงในครอบครัวที่พนักงานสอบสวนเคยได้รับแจ้งความร้องทุกข์

จากการศึกษาวิจัยด้วยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกกับพนักงานสอบสวน พบว่ารูปแบบการใช้ความรุนแรงในครอบครัวที่พนักงานสอบสวนเคยได้รับแจ้งความร้องทุกข์นั้นเรียงลำดับจากจำนวนมากไปน้อย มีดังต่อไปนี้ สามีทำร้ายภรรยา คิดเป็นร้อยละ 50 บิดมารดาหรือผู้ปกครองทำร้ายบุตรหลาน คิดเป็นร้อยละ 30 และลูกหลานทำร้ายผู้สูงอายุ คิดเป็นร้อยละ 20 ซึ่งมีทั้งการทำร้ายจิตใจด้วยวาจา คำทอด้วยคำพูดหยาบคาย เสียดสีประชดประชัน ยิ่งไปกว่านั้นคือ การทำร้ายร่างกายจนได้รับบาดเจ็บ มีทั้งบาดเจ็บเป็นแผลถลอก ฟกช้ำเพียงเล็กน้อย ไปจนถึงได้รับบาดเจ็บสาหัสเกิดบาดแผลลึกที่ต้องรักษาด้วยการเย็บจำนวนหลายเข็ม กระดูกหัก ซี่โครงร้าว เป็นต้น และนอกจากนี้ยังพบว่าสาเหตุการใช้ความรุนแรงในครอบครัวอันดับหนึ่งนั้นมาจากการที่สมาชิกภายในครอบครัวเสพสารเสพติดหรือดื่มสุรา จึงทำให้ขาดสติและการควบคุมอารมณ์ สาเหตุลำดับถัดมาคือ ความหึงหวงหรือความขัดแย้งในชีวิตคู่ รวมถึงปัญหาความแตกต่างระหว่างผู้เยาว์และผู้สูงอายุ และสาเหตุสุดท้ายคือ สภาพเศรษฐกิจที่ยากจน จนก่อให้เกิดความเครียด ความกดดัน และเลือกที่จะระบายความเครียดความกดดันนั้นกับสมาชิกภายในครอบครัวผู้ที่เป็นบุคคลที่ใกล้ตัวสุด โดยอุปกรณ์หรือเครื่องมือที่ใช้ทำร้ายนั้น มีตั้งแต่ใช้หมัดชก ขาเตะ ไปจนถึงการใช้ขวดแก้วฟาดตี หรือใช้มีดฟัน เป็นต้น ดังใจความสำคัญจากคำสัมภาษณ์บางส่วนที่ว่า

“มีอยู่คดีหนึ่งที่ผมจำได้แม่นและไม่เคยลืมเลยนะ สมัยผมเพิ่งเป็นร้อยเวรแรก ๆ ตอนนั้นผมกำลังนั่งเข้าเวรอยู่ สักพักมีผู้หญิงขึ้นมาโรงพักด้วยสภาพเลือดเนื้อออกเต็มหัวเต็มหน้ามาเลย ผมก็ตกใจสิว่าเกิดอะไรขึ้น จึงถามว่าคุณไปโดนอะไรมาครับเนี่ย ผู้หญิงคนนั้นตอบว่าทะเลาะกับพี่มาค่ะ พี่มันมาหาว่าหนูมีชู้ หนูเลยเถียงมัน จนมันโมโหแล้วใช้ขวดเหล้าตีหัวหนู ผมก็เลยถามผู้หญิงคนนั้นกลับไปว่า เอ้า ทำไมไม่ไปโรงพยาบาลก่อน มาหาตำรวจทำไม ผู้หญิงคนนั้นตอบว่า มันขู่จะฆ่าหนู หนูกลัวมาก เลยจะมาแจ้งความกันตัวเองไว้ก่อนค่ะ ผมก็อึ้งสิ ตอนนั้นทำอะไร ไม่ถูกเหมือนกัน (หัวเราะ) ผมก็เลยให้คนที่พาผู้หญิงคนนั้นมาโรงพักซึ่งก็เป็นเพื่อนบ้านกันนั้นแหละพาไปโรงพยาบาลก่อน แต่ก่อนไปผมก็ให้เบอร์โทรศัพท์ของผมกับเค้าไว้ด้วยนะ ไว้เผื่อเค้าจะมาแจ้งความทีหลัง”

(ID2 พนักงานสอบสวนชายที่เคยรับแจ้งความร้องทุกข์คดีการใช้ความรุนแรงในครอบครัว)

จากตัวอย่างคำสัมภาษณ์ข้างต้นแสดงให้เห็นสาเหตุหลักของปัญหาการใช้ความรุนแรงในครอบครัวมาจากการดื่มสุรา จึงทำให้ไม่สามารถควบคุมอารมณ์และขาดสติยับยั้งชั่งใจในการกระทำความรุนแรงได้ ผสมกับสาเหตุความหึงหวงระหว่างสามีภรรยา จึงได้ก่อให้เกิดการใช้ความรุนแรงในครอบครัวขึ้น ทั้งนี้เมื่อเกิดปัญหาการใช้ความรุนแรงในครอบครัวขึ้น บุคคลแรกที่ถูกกระทำความรุนแรงจะนึกถึงคือเจ้าหน้าที่ตำรวจ ซึ่งเป็นผู้ที่ได้รับความไว้วางใจและเชื่อใจว่าจะสามารถช่วยเหลือพวกเขาให้มีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินตลอดจนจะสามารถช่วยแก้ไขปัญหายุ่งยากได้ แต่แท้จริงแล้วการที่ถูกกระทำความรุนแรงมาแจ้งความกับเจ้าหน้าที่ตำรวจนั้นก็มิได้ประสงค์จะดำเนินคดีกับผู้กระทำความรุนแรงแต่อย่างใด แต่ด้วยสถานการณ์ความรุนแรงในตอนนั้นจึงจำเป็นต้องมาพึ่งเจ้าหน้าที่ตำรวจเพื่อช่วยให้สถานการณ์ความรุนแรงคลี่คลายลง ดังใจความสำคัญจากคำสัมภาษณ์บางส่วนที่ว่า

“สำหรับคดีพี่ ๆ เมีย ๆ เนี่ย น่าปวดหัวนะ ออกจะน่าเบื่อด้วยซ้ำ แต่บางทีมันก็ตลกดีนะ อย่างเช่นมีอยู่คดีหนึ่งตอนแรกเลยเนี่ย ฝ่ายเมียเดินเข้ามาแจ้งความกับผม ให้ไปจับพี่ที่เมาอาละวาดอยู่ที่ห้องให้หน่อย ผมก็สอบถามที่มาที่ไปนะ พอได้ใจความแล้วก็ให้ลูกน้องไปควบคุมเอาตัวพี่มาที่โรงพัก พอพี่มาถึงโรงพักเท่านั้นแหละ โวยวายอาละวาดหนักมาก ไม่พอใจที่เมียมาแจ้งความจับตัวเอง ฝ่ายเมียพอโดนพี่ด่าก็โมโหสิและน่าจะอายุด้วยมั้ง จึงบอกผมว่าจับมันเข้าคุกไปเลยละ คุณตำรวจ พี่เฮงซวยแบบนี้หนูไม่เอาแล้วละ ผมเลยลงบันทึกประจำวันไว้ แล้วพาฝ่ายพี่ไปเข้าห้องขัง ขังไว้คืนนึงก็จะให้สร้างเมาก่อนแล้วค่อยว่ากันอีกทีและก็บอกให้เมียกลับบ้านไป พอตอนเช้าวันรุ่งขึ้น เมียร้องห่มร้องไห้มาหาผมที่โรงพักเลยนะ ตอนแรกผมก็นึกว่าจะมาแจ้งความเอาผิดกับพี่ ที่ไหนได้จะมาถอนแจ้งความและขอร้องให้ผมปล่อยพี่ตัวเองให้ออกจากคุกให้หน่อย บอกว่าสงสารลูก ไม่อยากให้ลูกขาดพ่อ ถ้าเขาไม่กินเหล้าปกติจะขยันทำมาหากินเลี้ยงลูกเลี้ยงเมียดี แต่พอเหล้าเข้าปากมาแล้วชอบเมาอาละวาด พอพูดเสร็จก็ยกมือไหว้ผมนะ ผมก็เลยจำใจทำ

เรื่องปล่อยตัวผู้ไป ก่อนปล่อยตัวไปผมก็ทำบันทึกประจำวันข้อตกลงว่าจะไม่มาแล้วอาละวาดอีก ถ้าอาละวาดอีกผมจะดำเนินคดีเลยทันที”

(ID5 พนักงานสอบสวนชายที่เคยรับแจ้งความร้องทุกข์คดีการใช้ความรุนแรงในครอบครัว)

“ดิฉันคิดว่ากระบวนการไกล่เกลี่ยเหมาะสมที่จะนำมาใช้กับคดีการใช้ความรุนแรงในครอบครัวเป็นอย่างมากเลยนะ เพราะจากเรื่องที่เกิดขึ้นภายในครอบครัวอาจเกิดจากความไม่เข้าใจกันเพียงเล็กน้อย และถ้าปล่อยให้เกิดความขึ้นไปถึงขั้นศาลพิพากษาลงโทษจำคุกไม่ฝ่ายใดก็ฝ่ายหนึ่ง จะทำให้เกิดความสูญเสียต่าง ๆ ตามมา เช่น ผลกระทบต่อจิตใจลูกหรือคนในครอบครัว หรือผลกระทบต่อรายได้ของคนในครอบครัว โดยถ้าสามารถนำกระบวนการไกล่เกลี่ยมาใช้ได้อย่างถูกต้องตามกฎหมายก็จะส่งผลดีต่อทุกฝ่ายรวมถึงต่อพนักงานสอบสวนด้วยเช่นกันค่ะ”

(ID1 พนักงานสอบสวนหญิงที่เคยรับแจ้งความร้องทุกข์คดีการใช้ความรุนแรงในครอบครัว)

จากตัวอย่างคำสัมภาษณ์ข้างต้นซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของภาพรวมการสัมภาษณ์ทั้งหมดนั้นสะท้อนให้เห็นว่าเมื่อเกิดคดีการใช้ความรุนแรงในครอบครัวขึ้นนั้น คนที่ได้รับผลกระทบจากปัญหาดังกล่าวก็หนีไม่พ้นภรรยา สามี รวมทั้งลูกด้วย ซึ่งถือเป็นบุคคลภายในครอบครัวที่มีความสัมพันธ์กัน หากฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งได้รับผลกระทบ อีกฝ่ายหนึ่งก็ได้รับผลกระทบไปด้วยเช่นกัน ยกตัวอย่างเช่น หากแม่ตัดสินใจดำเนินคดีกับพ่อ พ่อมีความผิดได้รับโทษจำคุก นอกจากผลกระทบด้านความสัมพันธ์ระหว่างพ่อและแม่แล้วยังส่งผลกระทบต่อตัวลูกที่ต้องขาดพ่อ ผู้ซึ่งเป็นหัวหน้าครอบครัวไปด้วย ดังนั้นจึงมีความไม่เหมาะสมที่จะดำเนินคดีการใช้ความรุนแรงในครอบครัวตามกระบวนการยุติธรรมกระแสหลัก แต่ควรนำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้ควบคู่ไปด้วยกัน โดยรูปแบบหนึ่งของกระบวนการดังกล่าวที่เหมาะสมสำหรับการนำมาใช้แก้ปัญหานี้คือ รูปแบบกระบวนการไกล่เกลี่ย โดยมี “ผู้ไกล่เกลี่ย” ซึ่งเป็นบุคคลที่สามที่ทำหน้าที่ช่วยไกล่เกลี่ยคดี โดยบทความวิจัยนี้จะศึกษาบทบาทการไกล่เกลี่ยของพนักงานสอบสวน ซึ่งเป็นศูนย์กลางของกระบวนการไกล่เกลี่ยคดีในชั้นสอบสวน โดยทั้งนี้จะได้นำถ้อยคำอภิปรายเป็นลำดับถัดไป

3. กระบวนการไกล่เกลี่ยคดีการใช้ความรุนแรงในครอบครัวของพนักงานสอบสวน

ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์แบบเจาะลึกกับพนักงานสอบสวนเกี่ยวกับกระบวนการไกล่เกลี่ยคดีการใช้ความรุนแรงในครอบครัวโดยพนักงานสอบสวน ในประเด็นบทบาทหน้าที่ของพนักงานสอบสวนในกระบวนการไกล่เกลี่ย ขั้นตอนการดำเนินการไกล่เกลี่ยโดยพนักงานสอบสวน ปัญหาที่พบจากกระบวนการดังกล่าว ตลอดจนแนวทางการแก้ไขปรับปรุงและพัฒนาการทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยของพนักงานสอบสวน โดยนำเสนอในรูปแบบตารางข้อมูล ดังในตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ข้อมูลการดำเนินกระบวนการใกล้เคียงคีติความรุนแรงในครอบครัวโดยพนักงานสอบสวน

[illegible]

ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ให้เป็นตารางข้อมูลการดำเนินกระบวนการไกล่เกลี่ยคดีความรุนแรงในครอบครัว โดยพนักงานสอบสวน พบว่าพนักงานสอบสวนนั้นจะทำหน้าที่เป็นผู้ประสานงานนัดหมายคู่กรณี เมื่อคู่กรณีมาพร้อมกันแล้วจะทำหน้าที่เป็น “คนกลาง” โดยเปิดโอกาสให้แต่ละฝ่ายกล่าวถึงสาเหตุการกระทำผิดที่เกิดขึ้น ความสูญเสียที่ได้รับ ความต้องการชดเชยเยียวยาอย่างเป็นธรรม การแสดงความรับผิดชอบของฝ่ายผู้กระทำความรุนแรง โดยแต่ละขั้นตอนของการไกล่เกลี่ย พนักงานสอบสวนจะเป็นผู้จัดบันทึกรายละเอียดที่แต่ละฝ่ายกล่าวไว้ อ่านทวนข้อความที่จดเมื่อแต่ละฝ่ายกล่าวเสร็จ และเมื่อไกล่เกลี่ยเสร็จแล้ว พนักงานสอบสวนจะเป็นผู้กล่าวปิดการไกล่เกลี่ยและลงบันทึกประจำวันข้อตกลงตามที่แต่ละฝ่ายได้ตกลงกันไว้ในกระบวนการไกล่เกลี่ยที่ผ่านมา ดังใจความสำคัญจากคำสัมภาษณ์บางส่วนที่ว่า

“สำหรับในกระบวนการไกล่เกลี่ย ดิฉันมีหน้าที่เป็นคนกลางในการไกล่เกลี่ยคู่กรณีทั้ง 2 ฝ่ายค่ะ โดยเริ่มแรก ดิฉันจะนัดหมายวันเวลาในการไกล่เกลี่ยกับคู่กรณีล่วงหน้าก่อนนะคะ พอมาถึงวันเวลาที่นัดหมายกัน ดิฉันจะเป็นผู้กล่าวเปิดกระบวนการไกล่เกลี่ยเองค่ะ โดยให้เหยื่อพูดถึงความรู้สึก ความสูญเสียที่ได้รับ ความต้องการเยียวยาขอใช้ ในช่วงระหว่างนี้ดิฉันก็จะบันทึกไปด้วยค่ะ แต่จะเฉพาะประเด็นที่สำคัญนะคะ พอฝ่ายเหยื่อพูดจบ ดิฉันก็จะให้ฝ่ายผู้กระทำผิดพูดถึงสาเหตุที่ทำให้ตกลงไป แสดงความสำนึกที่จะรับผิดชอบ เมื่อฝ่ายนี้พูดเสร็จ ดิฉันจะเป็นผู้พยายามพูดหาข้อยุติที่ลงตัวกับทุกฝ่ายให้ได้มากที่สุด เมื่อได้ข้อตกลงกันเรียบร้อยแล้ว ดิฉันจะลงบันทึกประจำวันข้อตกลงที่ได้ตกลงร่วมกันจากกระบวนการไกล่เกลี่ยเมื่อสักครู่นี้เองค่ะ แล้วให้คู่กรณีทุกฝ่ายรวมทั้งญาติพี่น้องที่มาเป็นพยานลงชื่อรับทราบไว้ ซึ่งพูดกันจริง ๆ เลยนะคะ เป็นไปได้ยากมากค่ะที่ข้อเสนอของแต่ละฝ่ายจะลงตัว บางทีอีกฝ่ายเรียกเงินค่าทำขวัญและค่ารักษาพยาบาลสูงมากเกินไป อีกฝ่ายก็ไม่มีให้ ก็ต้องพยายามต่อรองกันสุดฤทธิ์ และที่สำคัญเลยนะคะ ในช่วงการไกล่เกลี่ย บางทีญาติพี่น้องที่มาเป็นพยานในการไกล่เกลี่ยเนี่ยแหละค่ะจะเป็นปัญหาที่ทำให้พนักงานสอบสวนปวดหัว พออีกฝ่ายหนึ่งพูดจาไม่เข้าหู ก็จะเกิดการโต้เถียงกันไม่จบสิ้น ดิฉันแนะนำเลยนะคะว่าพนักงานสอบสวนที่ทำหน้าที่คนกลางในการไกล่เกลี่ยควรที่จะฝึกคุมสติคุมอารมณ์ให้ได้ และคุมสถานการณ์ให้อยู่ ไม่เช่นนั้นแล้วการไกล่เกลี่ยไม่สำเร็จแน่นอนค่ะ”

(ID6 พนักงานสอบสวนหญิงที่เคยรับแจ้งความร้องทุกข์คดีการใช้ความรุนแรงในครอบครัว)

จากคำสัมภาษณ์ข้างต้นที่เป็นเพียงส่วนหนึ่งของการสัมภาษณ์นอกจากจะกล่าวถึงขั้นตอนกระบวนการที่พนักงานสอบสวนดำเนินการไกล่เกลี่ยคดีความรุนแรงในครอบครัวแล้ว ยังสะท้อนให้เห็นว่า ระหว่างการดำเนินการไกล่เกลี่ยคดีนั้นมักมีปัญหาหรืออุปสรรคที่เกิดขึ้นเสมอ โดยปัญหาหรืออุปสรรคที่เกิดขึ้นในกระบวนการไกล่เกลี่ยคดีนั้น ผู้วิจัยจะได้กล่าวถึงในลำดับต่อไป

4. ปัญหาที่เกิดขึ้นในกระบวนการไกล่เกลี่ยคดีความรุนแรงในครอบครัวของพนักงานสอบสวน

จากการศึกษาวิจัยพบว่าปัญหาหรืออุปสรรคที่เกิดขึ้นในกระบวนการไกล่เกลี่ยคดีความรุนแรงในครอบครัวของพนักงานสอบสวนนั้น โดยส่วนใหญ่แล้วมักจะเกิดจากคู่กรณี ตลอดจนบรรดาญาติพี่น้องที่มาเข้าร่วมเป็นพยานรับฟังกระบวนการไกล่เกลี่ยคดีปะทะอารมณ์รุนแรงกันเอง เมื่อฝ่ายตรงข้ามพูดจาโต้เถียงไม่พอใจในข้อตกลงร่วมกัน จึงอาจส่งผลให้การไกล่เกลี่ยไม่สำเร็จ ดังใจความสำคัญจากคำสัมภาษณ์บางส่วนที่ว่า

“ถามว่าตอนผมช่วยไกล่เกลี่ยเนี่ยมีปัญหาอะไรไหม ก็มีพอสมควรเลยนะ โดยเฉพาะการใช้อารมณ์มาอยู่เหนือเหตุผลของคู่กรณีแต่ละฝ่ายในการไกล่เกลี่ย ซึ่งเป็นสิ่งที่ผมยอมรับว่าควบคุมได้ยากมาก บางทีโต้เถียงกันไปมา ต่างคนต่างไม่ยอม ฟังนั้นจะเอาแบบนี้ ฟังนี้จะเอาแบบนั้น จนเกือบกลายเป็นเหตุทะเลาะวิวาทกันอีกรอบหนึ่งบนโรงพัก ซึ่งผมเป็นตำรวจแล้วเป็นคนกลางด้วยก็ต้องรีบห้ามสติ นี่นี่พอเถียง

กันเสียงดังไซ้ไหม ชาวบ้านที่มาแจ้งความต่างหันมามองเป็นตาเดียวกันเลย เท่านั้นแหละถึงได้เลิกเถียงกันได้สักที”

(ID4 พนักงานสอบสวนชายที่เคย์รับแจ้งความร้องทุกข์คดีการใช้ความรุนแรงในครอบครัว)

จากการวิเคราะห์เนื้อหาของคำถามชี้ให้เห็นว่านอกจากปัญหาการปะทะอารมณ์ของสมาชิกภายในกระบวนการไกล่เกลี่ยแล้ว ปัญหาที่พบตามมาคือ ปัญหาการไม่มีสถานที่สำหรับการไกล่เกลี่ยที่เป็นสัดส่วนโดยเฉพาะ โดยพนักงานสอบสวนใช้ห้องทำงานเป็นสถานที่ในการไกล่เกลี่ย ซึ่งส่วนมากแล้วก็เป็นที่ห้องรับแจ้งความหรือห้องทำงานที่มีเพื่อนร่วมงานนั่งภายในห้องด้วยกันหลายคน ส่งผลให้การดำเนินการไกล่เกลี่ยไม่มีความเป็นส่วนตัว ผู้กระทำความรุนแรงและผู้ถูกกระทำไม่กล้าที่จะกล่าวถึงความรู้สึกหรือความต้องการของตนอย่างเปิดเผย สร้างความอึดอัด ความไม่สบายใจตลอดระยะเวลาการไกล่เกลี่ยคดี ซึ่งอาจส่งผลให้การหาข้อตกลงร่วมกันตลอดจนการไกล่เกลี่ยไม่ประสบความสำเร็จได้ นอกจากนี้ปัญหาที่พบตามมา คือ พนักงานสอบสวนบางท่านมีอารมณ์เอนเอียงไปฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งหรือใช้อารมณ์ในการรับฟังปัญหาตลอดจนยังขาดทักษะความรู้ในการไกล่เกลี่ยหรือไม่มีประสบการณ์การใช้ชีวิตคู่ เพราะยังไม่ได้สมรส จึงส่งผลให้ไม่เข้าใจความรู้สึกของสามีภรรยาที่มีปัญหากัน ดังใจความสำคัญจากคำสัมภาษณ์บางส่วนที่ว่า

“จากประสบการณ์ของตัวเอง และที่ดิฉันพบเจอมานะคะ ดิฉันมองว่าพนักงานสอบสวนบางท่านใช้อารมณ์ในการรับฟังปัญหา หรือบางทีก็เข้าข้างฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมากเกินไป ดิฉันก็พอเข้าใจนะค่ะว่าเห็นใจและสงสารเหยื่อที่โดนทำร้ายมา บางทีก็เห็นว่าช่วยเหยื่อแทนเหยื่อด้วยซ้ำ และดิฉันก็ยอมรับว่าตัวดิฉันเองยังไม่ค่อยควบคุมอารมณ์ตนเองได้ดีนักและก็ยังขาดทักษะการไกล่เกลี่ยด้วยค่ะ เพราะส่วนมากดิฉันก็จะดำเนินคดีเลย โดยเฉพาะคดีสามีภรรยาด้วยกันมา ดิฉันไม่พูดอะไรเยอะค่ะ เห็นใจผู้หญิงด้วยกันเลยตัดสินใจดำเนินคดีกับฝ่ายสามีเลย ขนาดต่อมาภรรยามาคุยกับดิฉันนะคะว่า ขอถอนแจ้งความได้ไหม ดิฉันก็ปฏิเสธไปค่ะ อ้างว่าคดีส่งเรื่องไปแล้ว ยกเลิกไม่ได้ ดิฉันก็ไม่เข้าใจนะค่ะว่าทำไมภรรยากลับมาขอถอนแจ้งความ ทั้ง ๆ ที่ตนเองโดนทำร้ายยับเยินขนาดนั้น หรืออาจเป็นเพราะดิฉันโศกมั่งคะ (หัวเราะ)”

(ID3 พนักงานสอบสวนหญิงที่เคย์รับแจ้งความร้องทุกข์คดีการใช้ความรุนแรงในครอบครัว)

จากคำสัมภาษณ์ดังกล่าวนี้พบว่ามีปัญหาการควบคุมอารมณ์ของพนักงานสอบสวนในกระบวนการไกล่เกลี่ยด้วยเช่นกัน ซึ่งแสดงให้เห็นว่ากระบวนการไกล่เกลี่ยอาจไม่สามารถใช้พนักงานสอบสวนเป็นคนกลางในการไกล่เกลี่ยเพียงคนเดียวได้ ควรที่จะมีทีมสหวิชาชีพ ได้แก่ นักจิตวิทยา นักสังคมสงเคราะห์เข้าร่วมกระบวนการดังกล่าวด้วยเช่นกัน ดังใจความสำคัญจากคำสัมภาษณ์บางส่วนที่ว่า

“ผมคิดว่าการมีนักจิตวิทยา นักสังคมสงเคราะห์เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการไกล่เกลี่ย จะสามารถช่วยผมให้คุยกับคู่กรณีได้เป็นอย่างดี บางครั้งผมใช้ภาษาที่เป็นทางการหรือใช้คำถามที่กระทบต่อจิตใจของเหยื่อ และในบางคำถาม เหยื่อไม่กล้าตอบกับผมโดยตรง อาจเพราะความเกรงกลัว ก็จะสามารถตอบคำถามผ่านทางนักจิตวิทยาแทนได้”

(ID7 พนักงานสอบสวนชายที่เคยรับแจ้งความร้องทุกข์คดีการใช้ความรุนแรงในครอบครัว)

จากการวิเคราะห์ประสบการณ์ของพนักงานสอบสวนที่ได้รับจากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก ผู้วิจัยสามารถสรุปปัญหาได้เพิ่มอีก คือ ปัญหาด้านการขาดทีมสหวิชาชีพ ซึ่งได้แก่ นักสังคมสงเคราะห์ นักจิตวิทยาที่พร้อมปฏิบัติหน้าที่ไกล่เกลี่ยคดีความรุนแรงในครอบครัวร่วมกับพนักงานสอบสวน เนื่องจากโดยส่วนมากตำรวจผู้ทำหน้าที่พนักงานสอบสวนมักเป็นเพศชายและผู้ถูกกระทำความรุนแรงมักเป็นเพศหญิง ซึ่งผู้ถูกกระทำความรุนแรงมักจะไม่กล้าเปิดเผยความรู้สึกหรือความต้องการของตนเองให้พนักงานสอบสวนทราบ ดังนั้นจึงทำให้พนักงานสอบสวนรวมทั้งคู่กรณีไม่ทราบความต้องการหรือความรู้สึกของผู้ถูกกระทำ และอาจส่งผลให้การดำเนินการไกล่เกลี่ยไม่บรรลุผลสำเร็จดังที่ทุกฝ่ายคาดหวังได้

อภิปรายผลการวิจัย

จากผลการศึกษาประกอบกับการทบทวนวรรณกรรม ผู้วิจัยสามารถอภิปรายผลได้เป็น 3 ประเด็นสำคัญ ได้แก่ ประเด็นเกี่ยวกับพัฒนาการการไกล่เกลี่ยโดยตำรวจในสังคมไทยตั้งแต่ยุคอดีตจนถึงยุคปัจจุบัน ประเด็นเกี่ยวกับสภาพปัญหา รวมถึงรูปแบบการใช้ความรุนแรงในครอบครัวที่พนักงานสอบสวนเคยได้รับแจ้งความร้องทุกข์ และประเด็นเกี่ยวกับกระบวนการไกล่เกลี่ยคดีการใช้ความรุนแรงในครอบครัวของพนักงานสอบสวน โดยมีดังต่อไปนี้

ประเด็นเกี่ยวกับพัฒนาการการไกล่เกลี่ยโดยตำรวจในสังคมไทยตั้งแต่ยุคอดีตจนถึงปัจจุบัน ผู้วิจัยค้นพบว่า การไกล่เกลี่ยคดีความต่าง ๆ ของสังคมไทยในยุคอดีตนั้นจะใช้ผู้นำชุมชน ผู้อาวุโสหรือผู้ที่เคารพนับถือกันในชุมชนหรือหมู่บ้านนั้นเป็นผู้ทำการไกล่เกลี่ยคดีให้ยุติลง ด้วยเป็นเพราะในยุคสมัยนั้นยังมิได้มีการแบ่งแยกหน้าที่กันระหว่างรัฐและสังคมอย่างชัดเจน ซึ่งสอดคล้องกับระบบการไกล่เกลี่ยในประเทศอินโดนีเซีย ประเทศฟิลิปปินส์ ประเทศอินเดีย และประเทศจอร์แดน ที่ใช้ผู้นำชุมชน หรือผู้อาวุโสที่เคารพนับถือ เป็นคนกลางหรือเป็นคณะกรรมการในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท สำหรับยุคต่อมา รัฐได้ให้อำนาจเจ้าหน้าที่ตำรวจได้เข้ามามีบทบาทและทำหน้าที่เป็นผู้ไกล่เกลี่ยคดีความหรือข้อพิพาทต่าง ๆ รวมทั้งดำเนินการกระบวนการยุติธรรมอย่างชัดเจนมากยิ่งขึ้น โดยประชาชนลดบทบาทในการรักษาความสงบเรียบร้อยและความปลอดภัยของบ้านเมืองลงไปโดยสิ้นเชิง และผลึกการดังกล่าวตลอดจนภาระด้านการดำเนินการยุติธรรมทั้งหมดให้แก่ตำรวจ เพราะเห็นว่ามีใช้ฐานะของตนและมองว่าตำรวจเป็นผู้ที่รัฐได้มอบ

อำนาจให้จัดการตามกฎหมายอยู่แล้ว ซึ่งแนวความคิดดังกล่าวเป็นผลพวงมาจากการได้รับแนวคิดการเปลี่ยนแปลงด้านกฎหมายและกระบวนการยุติธรรมมาจากยุโรปเมื่อประมาณศตวรรษที่ 16 และส่งผลต่อมาจนถึงยุคปัจจุบันที่ให้ตำรวจมีอำนาจหน้าที่สำหรับการดำเนินการไต่สวนคดีได้อย่างถูกต้องตามกฎหมาย

นอกจากนี้ยังพบบันทึกสมัยรัชกาลที่ 5 ซึ่งภายในบันทึกนั้นมีประโยคที่ว่า “เพราะฉะนั้นบทบาทการที่จะดูแลเหตุทะเลาะวิวาทหรือเรื่องการทะเลาะกันในครอบครัวไม่ต้องไปหานายอำเภอหรือกำนัน แต่ไปแจ้งตำรวจลงบันทึกประจำวันแทน” ดังนั้นแสดงให้เห็นว่าปัญหาทะเลาะวิวาทภายในครอบครัวหรือปัญหาการใช้ความรุนแรงในครอบครัวนั้นมีมาแต่โบราณช้านานแล้วและซ่อนเร้นอยู่ในทุกยุคสมัย จึงได้เริ่มมีการมอบหมายให้ตำรวจ (หรือจารีตนครบาลในขณะนั้น) ผู้ซึ่งมีอำนาจในการบังคับใช้กฎหมายเป็นผู้รับผิดชอบจัดการคดีดังกล่าวนี้เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน

สำหรับประเด็นเกี่ยวกับสภาพปัญหาและรูปแบบการใช้ความรุนแรงในครอบครัวที่พนักงานสอบสวนเคยได้รับแจ้งความร้องทุกข์ ผู้วิจัยค้นพบว่ารูปแบบการใช้ความรุนแรงในครอบครัวมีทั้งรูปแบบบุตรหลานทำร้ายผู้สูงอายุ ผู้ปกครองทำร้ายบุตรหลาน และรูปแบบที่พบมากที่สุดคือ รูปแบบสามีทำร้ายภรรยา ซึ่งมีความสอดคล้องกับมุมมองของนักสังคมวิทยา ที่มองว่าเป็นเรื่องของโครงสร้างทางสังคมที่มีผลกระทบต่อผู้คนและพฤติกรรมของคนในสังคมที่นิยมยกย่องมายาคติ “ชายเป็นใหญ่” หรือ “พ่อเป็นใหญ่” (patriarchal society) กล่าวคือ สังคมที่กำหนดและควบคุมกฎเกณฑ์โดย “ผู้ชาย” เช่น สังคมชาวเอเชียจะสร้างสมาชิกผู้ชายที่แสดงบทบาททางเพศเชิงอำนาจนิยม ขณะที่สร้างผู้หญิงให้เป็นฝ่ายเก็บกดและเป็นฝ่ายยอมตามมากกว่าสังคมที่ถือว่าแม่เป็นใหญ่ (matriarchal society) หรือสังคมที่ถือว่าพ่อแม่เป็นใหญ่เท่ากัน (equalitarian society) (จุฬารัตน์ เอื้ออำนวย, 2545) และสาเหตุของปัญหาการใช้ความรุนแรงในครอบครัวอันดับหนึ่งมาจากการเสพสารเสพติดหรือการดื่มสุรา อันดับสองคือ ความหึงหวงหรือความขัดแย้งในชีวิตคู่ รวมถึงปัญหาความแตกต่างระหว่างผู้เยาว์และผู้สูงอายุ และสาเหตุสุดท้ายคือ สภาวะเศรษฐกิจที่ยากจนก่อให้เกิดความเครียด ความกดดัน และเลือกที่จะระบายความเครียดความกดดันนั้นกับสมาชิกภายในครอบครัวผู้ที่เป็นบุคคลที่ใกล้ชิดที่สุด ซึ่งกลายเป็นที่มาของปัญหาการใช้ความรุนแรงในครอบครัว

ทั้งนี้เมื่อเกิดการใช้ความรุนแรงในครอบครัวขึ้น มักจะใช้ผู้อาวุโสในครอบครัวนั้น เช่น ปู่ ย่า ตา ยาย หรือผู้ที่แต่ละฝ่ายเคารพนับถือเป็นคนกลางในการไกล่เกลี่ยให้คดียุติลง แต่หากผู้อาวุโสในครอบครัวนั้นไม่สามารถจัดการปัญหาให้ยุติลงได้ สมาชิกในครอบครัวมักจะเข้ามาแจ้งความร้องทุกข์กับพนักงานสอบสวนให้เป็นคนกลางไกล่เกลี่ยจัดการกับปัญหาดังกล่าวให้ยุติลงได้ ดังนั้นจึงสะท้อนให้เห็นว่าสุดท้ายแล้วปัญหาการใช้ความรุนแรงในครอบครัวจะสามารถยุติลงได้โดยพนักงานสอบสวน ซึ่งถือเป็น “บุคคลภายนอกครอบครัว” ที่คู่กรณีแต่ละฝ่ายเห็นว่าเป็นความเป็นกลาง และมีอำนาจโดยชอบธรรมตามกฎหมายที่จะสามารถจัดการให้ปัญหาดังกล่าวยุติลงได้ด้วยดี เช่น ใช้วิธีการดำเนินคดีกับผู้กระทำ ความรุนแรงตามกฎหมาย การลงบันทึกประจำวันตักเตือนความผิด หรือใช้วิธีการไกล่เกลี่ยระหว่างผู้กระทำ

ความรุนแรงและผู้ถูกระทำความรุนแรง เจกเช่นเดียวกับประเทศญี่ปุ่น ประเทศอินเดีย ประเทศนิวซีแลนด์ และประเทศออสเตรีย ที่นิยมใช้กระบวนการไกล่เกลี่ยมาแก้ไขข้อพิพาททางครอบครัวเช่นเดียวกัน

สำหรับประเด็นเกี่ยวกับกระบวนการไกล่เกลี่ยคดีการใช้ความรุนแรงในครอบครัวของพนักงานสอบสวนนั้น จากการวิจัยพบว่าพนักงานสอบสวน ทำหน้าที่เป็น “ศูนย์กลาง” ของกระบวนการไกล่เกลี่ยคดีความรุนแรงในครอบครัว โดยมีบทบาทเป็น “คนกลาง” ทำหน้าที่ประสานงานคู่กรณีทุกฝ่ายเพื่อจัดกระบวนการไกล่เกลี่ยให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและมีผลสัมฤทธิ์ร่วมกัน รวมถึงช่วยสร้างการมีส่วนร่วมสูงสุดเพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นที่เป็นประโยชน์และถูกต้องสมควร ตลอดจนมีบทบาทในการสนับสนุนผู้เข้าประชุมทั้งสองฝ่าย และที่สำคัญคือ เป็นผู้ช่วยให้กระบวนการไกล่เกลี่ยสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี มีความยุติธรรม และช่วยฟื้นฟูสัมพันธภาพภายในครอบครัวที่สูญหายให้กลับมาดีดังเดิม ซึ่งตรงกับหลักปฏิบัติของพนักงานสอบสวนในการคุ้มครองสวัสดิภาพผู้ถูกระทำด้วยความรุนแรงในครอบครัว ตาม พ.ร.บ. คุ้มครองผู้ถูกระทำด้วยความรุนแรงในครอบครัว พ.ศ. 2550 ที่ให้พนักงานสอบสวนจัดให้มีการไกล่เกลี่ยขึ้นเมื่อพิจารณาเห็นสมควรให้ดำเนินการไกล่เกลี่ย รวมถึงตรงกับพระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2562 มาตรา 39 ที่ให้พนักงานสอบสวนจัดให้คู่กรณีในคดีอาญามีโอกาสเจรจาตกลงหรือเยียวยาความเสียหายเพื่อระงับคดีอาญาด้วยเช่นกัน ตลอดจนผลลัพธ์ที่ได้จากกระบวนการไกล่เกลี่ยนั้นตรงกับเจตนารมณ์ของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ที่มุ่งให้ผู้กระทำผิดเกิดจิตสำนึกและรับผิดชอบต่อการกระทำของตน เยื่ออาชญากรรมได้รับการชดเชยเยียวยาอย่างเหมาะสม ตลอดจนเพื่อสร้างความสมานฉันท์คืนสู่สังคมดังเดิม อีกทั้งยังเป็นการช่วยลดปัญหา “คดีล้นศาล คนล้นคุก” ที่กระบวนการยุติธรรมในประเทศไทยกำลังประสบปัญหาอย่างหนักอยู่ในขณะนี้ แต่อย่างไรก็ตามการทำหน้าที่ของพนักงานสอบสวนในกระบวนการดังกล่าวก็ยังคงพบปัญหาอยู่ด้วยเช่นกัน และจากปัญหาที่พบนั้นจะนำไปสู่การสร้างแนวทางการปรับปรุงและแก้ไขปัญหานั้นนำไปสู่การพัฒนารูปแบบการไกล่เกลี่ยคดีความรุนแรงในครอบครัวของพนักงานสอบสวนให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นไป

ข้อเสนอแนะ

1) คดีการใช้ความรุนแรงในครอบครัวมีความเหมาะสมที่จะนำกระบวนการไกล่เกลี่ย ซึ่งถือว่าเป็นกระบวนการยุติธรรมทางเลือก มาใช้ควบคู่ไปกับการดำเนินคดีตามกระบวนการยุติธรรมกระแสหลัก เนื่องจากคดีดังกล่าวมีความละเอียดอ่อนและสลับซับซ้อน ผู้กระทำความรุนแรงและผู้ถูกระทำความรุนแรงมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดเป็นสมาชิกภายในครอบครัวเดียวกัน หากมีการนำคดีดังกล่าวขึ้นสู่ศาลและสุดท้ายศาลพิพากษาจำคุกฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง จะส่งผลกระทบต่อสมาชิกที่เหลือภายในครอบครัวได้

2) สำหรับในขั้นตอนการดำเนินการไกล่เกลี่ยคดีนั้น ควรจัดให้มีห้องสำหรับการไกล่เกลี่ยคดีโดยเฉพาะและเป็นสัดส่วน และสมควรที่จะมีทีมสหวิชาชีพ ได้แก่ นักจิตวิทยา นักสังคมสงเคราะห์ เข้าร่วมช่วยเหลือในกระบวนการไกล่เกลี่ยคดีความรุนแรงในครอบครัวด้วย

3) ควรมีการจัดโครงการอบรมเพิ่มพูนความรู้และทักษะด้านกระบวนการใกล้เคียงคดี ด้านการควบคุมสถานการณ์ความขัดแย้ง ด้านจิตวิทยา หรือด้านการสื่อสารจากผู้เชี่ยวชาญ เพื่อให้พนักงานสอบสวนมีทักษะความรู้เพิ่มมากขึ้นและพร้อมสำหรับการทำหน้าที่ผู้ใกล้เคียงคดีทั้งในคดีความรุนแรงในครอบครัว รวมถึงคดีอื่น ๆ ด้วยเช่นกัน

4) ควรมีการจัดทำหนังสือคู่มือการใกล้เคียงคดีสำหรับพนักงานสอบสวนโดยเฉพาะ เพื่อให้พนักงานสอบสวนสามารถนำไปเป็นแนวทางการปฏิบัติที่เหมือนกันและถูกต้องตามกฎหมาย

5) ภายหลังจากการใกล้เคียงสิ้นสุดลงแล้วนั้น ควรให้พนักงานสอบสวนดำเนินการติดตามผลการปฏิบัติตามที่ผู้กรณีได้ตกลงกันไว้ เพื่อช่วยแก้ไขปัญหาคือความรุนแรงที่อาจเกิดขึ้นซ้ำได้และสามารถช่วยยับยั้งปัญหาการใช้ความรุนแรงที่อาจเกิดขึ้นใหม่ภายหลัง

6) สำหรับงานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยที่รวบรวมมุมมองและประสบการณ์ที่ได้จากการสัมภาษณ์พนักงานสอบสวนที่เคยได้รับแจ้งความร้องทุกข์คดีการใช้ความรุนแรงในครอบครัว ซึ่งได้ให้ข้อมูลตามความเป็นจริงที่ปรากฏอยู่ในสังคมไทยปัจจุบัน จึงสามารถนำผลการวิจัยนี้ไปต่อยอดเพื่อพัฒนาเป็นแนวทางการป้องกันหรือวิธีการแก้ไขปัญหาคือความรุนแรงในครอบครัวที่เหมาะสมกับบริบททางสังคมไทยต่อไปในอนาคต

7) การศึกษาวิจัยนี้เป็นการสร้างองค์ความรู้ใหม่ที่สะท้อนให้เห็นถึงการแก้ไขปัญหาและพัฒนา รูปแบบกระบวนการใกล้เคียงคดีความรุนแรงในครอบครัวของพนักงานสอบสวน ซึ่งผู้ที่สนใจการศึกษาวิจัยเรื่องดังกล่าวนี้สามารถนำประเด็นข้อมูลดังกล่าวไปศึกษาและพัฒนาการแก้ไขปัญหาดังกล่าวนี้ต่อไปได้ในอนาคต

รายการอ้างอิง

- กลุ่มงานคณะกรรมการการยุติธรรมและการตำรวจ สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา. (2554). การใกล้เคียงข้อพิพาทคดีอาญาชั้นสอบสวน. ใน เอกสารประกอบการสัมมนาทางวิชาการ การใกล้เคียงคดีอาญาชั้นสอบสวน (หน้า 3-4). ม.ป.ท.
- จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย. (2545). กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์กับการเยียวยารอยร้าว. ใน เอกสารประกอบการเสวนาทางวิชาการ เรื่อง กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์กับคดีความรุนแรงในครอบครัว: ความเป็นไปได้ในการนำโครงการ “โรงซ่อมสามี” มาใช้ในสังคมไทย (หน้า 202). ม.ป.ท.
- จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย. (2548). กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์: การคืน “อำนาจ” แก่เหยื่ออาชญากรรมและชุมชน. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย [สกว.].

จุฬารัตน์ เอื้ออำนวย. (2556). ระบบยุติธรรมและยุติธรรมทางเลือก แนวการวิเคราะห์เชิงสังคมศาสตร์.

กรุงเทพฯ: วี พรินท์ (1991) จำกัด.

พระราชบัญญัติคุ้มครองผู้ถูกกระทำด้วยความรุนแรงในครอบครัว พุทธศักราช 2550. (2550, 14

สิงหาคม). *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่ม 124 ตอนที่ 41 ก. หน้า 1-2.

เรวัต ทองประกอบ. (2554). มาตรการทางกฎหมายเกี่ยวกับบทบาทของพนักงานสอบสวนต่อการ

ไต่ถามข้อพิพาทคดีอาญาในชั้นสอบสวน. *วารสารการเมือง การบริหาร และกฎหมาย มหาวิทยาลัยบูรพา*, 3(1), 89.

ลิจิต เพชรสว่าง. (2545). กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ : ทางเลือกใหม่สำหรับกระบวนการยุติธรรม

ไทย. ใน *เอกสารประกอบการสัมมนาทางวิชาการ*. ม.ป.ท.

ศูนย์อัยการคุ้มครองสิทธิเด็ก เยาวชน และสถาบันครอบครัว สำนักงานคดีเยาวชนและครอบครัว และ

กรมกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์.

(2560). แนวปฏิบัติในการคุ้มครองสวัสดิภาพผู้ถูกกระทำด้วยความรุนแรงในครอบครัว

ตาม พ.ร.บ. คุ้มครองผู้ถูกกระทำด้วยความรุนแรงในครอบครัว พ.ศ. 2550. ใน *เอกสารรายงาน*

การจัดประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อพัฒนาองค์ความรู้เกี่ยวกับระบบการคุ้มครองสวัสดิภาพบุคคลใน

ครอบครัว (ทีมสหวิชาชีพใน กทม.) (หน้า 13). ม.ป.ท.

สาธิตา คมขำ. (2554). เจตคติของบุคลากรในกระบวนการยุติธรรมต่อปัญหาสามีทำร้ายภรรยา.

วารสารการเมือง การบริหาร และกฎหมาย มหาวิทยาลัยบูรพา, 3(1), 146.

Antoun, R. (1972). *Arab Village*. Bloomington: Indiana University Press.

Awad M. (1994). *Conversation with the author regarding Palestinian dispute resolution processes*.

Cyprus: Summer Inc.

Moore, C. W. (1999). *Practical Strategies for Resolving Conflict*. California: Jossey-Bass Inc.

Ihromi, T. (1988). Informal Methods of Dispute Settlement in Indonesia. In C.Pe.G. Sosmena and A.

Tadiar (ads.), *Transcultural Mediation in the Asia-Pacific Organization for Mediators*. n.d.

Krapp T. (1992). *Presentation at the First European Conference on Peacemaking and Conflict*

Resolution. Altaya, Turkey.

Macduff, I. (1998). *Mediation in New Zealand : Legislating for Community*. n.d.

Pe, C., & Tadiar, A. (1998). *A Katarungang Pambarangay : Dynamics of Compulsory Conciliation*.

Quezon City. Publishers's Printing Press.

Shourie, H. (1998). *Mediation Sans Legislation : An Experiment in India*. New Delhi.

CHAPTER 27

- Shourie, H. (1988). Mediation Sans Legislation : An Experiment in India, India”, In Pe, C., Sosmena, G., and Tadiar, A. (ads.), *Transcultural Mediation in the AsiaPacific. Manila, Philippines: Asia-Pacific Organization for Mediators*. n.d.
- Wildau, M. and Mayer. (1993). Developing Democratic Decission - Making and Dispute Resolution Procedures Abroad. *Conflict Resolution Quarterly*, 10(3), 240-254.

